

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

Низомий номидаги ТДПУ

СУЛТОНОВ МУХТОРАЛИ

**МАТЕМАТИКА ДАРСЛАРИДА БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИ-
НИНГ ЎҚУВ-ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ҚОБИЛИЯТИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШ**

Методик қуланма

ТОШКЕНТ - 2016

Бошланғич синф ўқувчисининг тафаккури ўзига хосдир: бу эса унда турли тафаккур шаклларига қобилиятлар ҳали ривожланмаганлиги билан ифодаланади. Табиийки, бу ўқитишда маълум қийинчиликлар яратади. Бу ёшда болалар юқорида тилга олинган логик операцияларни эгаллайдилар. Бу она тили, математика каби маткаб ўқув фанларини ўрганишда равшан кўриниб туради. Ушбу методик қўлланма бошланғич синф ўқитувчилари, бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари, магистрлар, педагогика йўналишидаги касб-ҳунар коллежи ўқувчилари фойдаланишлари учун мўлжалланган.

Такризчилар :

педагогика фанлари доктори, профессор
педагогика фанлари номзоди, доцент

Б.Абдуллаева
М.Э.Жумаев

Низомий номидаги ТДПУ илмий кенгашининг «-----» _____ 2012
йил _____ сонли қарори билан нашрга тавсия этилган

КИРИШ

Мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб мамлакат миқёсида таълим-тарбия, илм-фан, касб-хунар тизимларини тубдан, босқичма-босқич ислох қилиш зарурияти сезилиб, асло пайсалга солиб бўлмайдиган бу ишни қадам-бақадам, изчиллик билан бажаришга киришилгани ҳақида фикр юритиб, Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов шундай деган эди «Мен жаҳон тажрибаси ва ҳаётда ўзини кўп бор оқлаган ҳақиқатдан келиб чиқиб, агар бу мақсадларимизни муваффақиятли равишда амалга ошира олсак, тез орада ҳаётимизда ижобий маънодаги, «портлаш эффекти»га, яъни, янги таълим моделининг кучли самарасига эришамиз».¹ деб таъкидлаб ўтган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2010 йил 27 январ куни бўлиб ўтган қўшма мажлисидаги “Мамлакатни модернизация қилиш ва кучли фуқаролик жамиятни барпо этиш- устивор мақсадимиз” ҳамда Вазирлар маҳкамасининг 2010 йил 29 январ куни бўлиб ўтган мажлисидаги “Асосий вазифамиз-Ватанамиз тараққиётини ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтириш” мавзуларидаги маърузалари мазмун-моҳияти ва ундаги хулосаларни ўрганиш юзасидан Вазирлар маҳкамасининг 2010 йил 23 февралдаги 101-Ф – сонли фармойиши билан тасдиқланган ташкилий тадбирларни амалиётга жорий этиш жамиятимиздаги кун тартибидagi бош масалалардан биридир². Президентимиз ўз маърузасида “Мамлакатни модернизация қилиш ва кучли фуқаролик жамиятни барпо этиш устивор мақсадимиз” деган фикр мулоҳазаларидан жамиятимизда баркамол авлодни тарбиялаш бошланғич таълимнинг асосий вазифалардин бири эканлиги **гавдаланди**. Айниқса, бўлажак бошланғич синф ўқитувчлари таълим ва тарбиянинг туб мақсади кучли фуқаролик жамиятининг барпо этилишига хизмат қилиши асосий мақсадимиз эканлиги Шарқона тарбия мазмунида ҳис этилиши зарурияти мавжуддир.

Мамлакатимиз Президенти И.Каримов Республикамизда амалга оширилаётган таълим ислохотлари ва истиқболлари ҳақида кўрсатмалар берар экан, ўқитувчининг таълим жараёнида “Менинг айтганим айтган, деганим деган” тамойилини ўринли танқид қилиб, мажбурий итоаткорлик ўрнини онгли интизом эгаллаши зарурлигини таъкидлаб шундай деган эди: “Демократик жамиятда болалар, умуман ҳар бир инсон мустақил фикрлайдиган этиб тарбияланади. Агар болалар мустақил фикрлашни ўрганмаса, берилган таълим самараси паст бўлиши муқаррар. Албатта, билим керак. Аммо мустақил фикрлаш ҳам катта бойликдир”³. Ушбу фикрлар олий таълим тизимига ҳам бевосита дахлдордир.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Баркамол авлод йили” давлат дастури тўғрисидаги Қарорида мамлакатимизда соғлом ва баркамол авлодни тарбиялаш ёшларнинг ўз ижодий ва интеллектуал салоҳиятини рўёбга чиқариш бўйича куйилган вазифаларда“ таълим жараёнига янги ахборот коммуникация ва педагогик технологияларни, электрон дарсликлар, мультимедия воситаларини кенг жорий этиш орқали мамлакатимиз мактабларида, касб-хунар коллежлари, лицейлари ва Олий ўқув юртларида ўқитиш сифатини тубдан яхшилаш самарали тизимини янада ривожлантириш” кўзда тутилганлиги долзарб вазифаларимиздан биридир.

¹ Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т: Маънавият, 2008- 63- б.

² Каримов И.А. “Мамлакатни модернизация қилиш ва кучли фуқаролик жамияти барпо этиш- устивор мақсадимиз” . Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2010 йил 27 январ куни бўлиб ўтган қўшма мажлисидаги маърузаси. Адолат газетаси. Тошкент- 2010 йил, 29 январь. №4 (761) 1-3 бетлар

³ Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. – Т: Шарқ, 1997. – 22-б.

БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ ЎҚУВ-ИНТЕЛЛЕКТУАЛ УҚУВЛАРИ ТУШУНЧАСИ

Ҳозирги замон шароитларида “интеллект”нинг етмишдан ортиқ турли таърифлари маълум бўлиб, уларнинг таҳлили бундай хулоса қилишга имкон беради: у анча кенг тушунча бўлиб, бугунги кунда унинг бир маъноли талқини йўқ.

“Интеллект” ва “тафаккур” тушунчаларини айнанлаштирадиган ёки яқинлаштирадиган бир қатор таърифлар мавжуд. Фалсафадан энциклопедик луғат интеллектни ҳиссиёт, ирода, интуиция, тасаввур ва ҳ.к.лар каби қобилиятлардан фарқли ўларок, тафаккур қобилияти, рационал билиш қобилияти сифатида талқин қилади.

“Интеллект”, “тафаккур”, “синергетик тафаккур стили”, “уқув”, “интеллектуал уқув”, “ўқув-интеллектуал уқув” тушунчаларининг мазмунини аниқлаштириш ва шунингдек, бошланғич синф ўқувчиларининг ўқув-интеллектуал уқувлари критерийлари ва кўрсаткичларини ишлаб чиқишга бағишланади.

Психолого-педагогик адабиётлар таҳлилининг кўрсатишича, мазкур тушунчаларни айнанлаштиришнинг ноўринлигини кўрсатувчи бир қатор таърифлар ва муаллифлар нуқтаи назарлари мавжуд.

Психологияда “интеллект” тушунчаси индивид ақлий қобилиятларининг нисбатан барқарор структураси сифатида очиб берилади, шу билан бир вақтда тафаккур индивид билиш фаолиятининг жарёни сифатида муҳокама қилинади.

С.Л.Рубинштейн тафаккур операцияларининг мустаҳкамланиши ва такомиллашиши жараёнида “тафаккур” шаклланади ва кейин қобилият сифатида интеллект қарор топади” – деб кўрсатади. Бу қоида бу тушунчаларнинг узвий ўзаро боғлиқлигини ва шу билан бир вақтда, уларнинг мустақил аҳамиятини ва айнанмаслигини кўрсатади.

Шуни қайд этиш лозимки, юқорида келтирилган нуқтаи назарлар бу тушунчаларни айнанлаштириш ножоиз эканлигини кўрсатади ва “интеллект” тушунчаси муаммосини ўрганишга оид умумпсихологик ёндошувни акс эттиради.

Биз интеллектнинг умумпсихологик талқинига амал қилувчи олимларнинг нуқтаи назарига қўшилаемиз. Биз тафаккур операциялари (таҳлил, синтез, фикрлаш, хулоса чиқариш ва ҳ.к.лар) мустақил категориялардир деб ҳисоблаймиз.

Аmmo, шу нарса ҳам маълумки, тафаккур – бу фаолият бўлиб, у интеллект ташувчиси томонидан амалга оширилади. Шунинг учун интеллектни, энг аввало, тафаккурлашга юқори ташкил этилган қобилият сифатида муҳокама қилиниши зарур.

Юқорида қайд этганимиздек, ўтказаетган тадқиқотимиз доирасида биз интеллектнинг умумпсихологик талқинига таянаемиз, унга асосан тафаккурнинг ривожланиши интеллектуал ривожланишнинг томонларидан биридир. Шу сабабли “тафаккур” тушунчасининг муҳокамасига тўхталишини зарур деб ҳисоблаймиз.

Кичик мактаб ёшида бу тушунча ва ҳамма логик операцияларни бирданига эгалланиши мумкин эмас, лекин ўқувчилар уларга 2-синфдаёқ дуч келади-

лар. Бироқ ўқитишни шундай ташкил этиш керакки, бунда ўқувчилар операцияларни аста-секин эгалласинлар ва бунда уларнинг тафаккури ҳисобга олинсин.

Бошлангич синф ўқувчининг тафаккури ўзига хосдир: бу эса унда турли тафаккур шаклларига қобилиятлар ҳали ривожланмаганлиги билан ифодаланади. Табиийки, бу ўқитишда маълум қийинчиликлар яратади. Бу ёшда болалар юқорида тилга олинган логик операцияларни эгаллайдилар. Бу она тили, математика каби матқаб ўқув фанларини ўрганишда равшан кўриниб туради.

Мақтаб ўқувчиларини тафаккур саъй-ҳаракатларига ўргатишда иккита фаолиятли ўқитиш назарияси кенг қўлланишга эга бўлди: биринчи мақтаб вакиллари интеллектуал операцияларни шакллантириш ва ривожлантириш назариясини ишлаб чиқишди .

Бу назариянинг бош ғояси қуйидагича: билимларни ўзлаштириш ўқувчилар томонидан фақат маълум саъй-ҳаракатлар тизими бажарилиши натижасида содир бўлади. Саъй-ҳаракат ўзи устида бажарилаётган предмет билан функционал боғланган, ўз ичига мазкур предметни ўзгартириш мақсадини ва бундай ўзгартириш воситасини олади.

Буларнинг ҳаммаси биргаликда шакллантирилаётган саъй-ҳаракатнинг ижро қисмини ташкил этади. Бунда саъй-ҳаракат таркибига саъй-ҳаракатнинг ориентирланиш асоси киради.

Ақлий ривожланиш назарияси муаллифлари интеллектуал ўқувлар шаклланишининг қуйидаги босқичларини ажратишади:

- 1) ўқувларни қўллаш тажрибасини аниқлаш билан тавсифланувчи босқич;
- 2) ташхислаш босқичи, бунда ўқувларнинг шаклланганлик даражалари аниқланди;
- 3) мотивация босқичи;
- 4) услубдан фойдаланиш алгоритмининг англаш босқичи;
- 5) бевосита қўллаш ҳамда бошқа предметлар ёки бўлимларга кўчимриш босқичи.

Ҳозирги замон тадқиқотлари натижасида фанга “синергетик тафаккур стили” тушунчаси кириб келди.

Синергетик тафаккур стили – бу кўп томонлама, ночизиқли, очик тафаккур, тушунчали ва образли тафаккур мажмуи ва гармоник бирикуви.

Бу муаллиф томонидан синергетик тафаккур стилининг хусусиятлари аниқланган бўлиб, улар жумласига қуйидагилар киради:

- муҳокаманинг масштаблиги (кенг кўламлилиги), умумийлиги;
- тўлдирувчанлик (онгли ва онгостнинг, ақлий ва эмоционал-ҳиссийнинг, рационал ва иррационалнинг, эмоционал-эстетикнинг бирлиги);
- тизимлилиқ – билимларда ғояли-тушунчавий структуранинг мавжудлиги;
- онглилик, ўзини ўзи англаш;
- ҳодисаларнинг ўзларининг табиатини тадқиқ қилиш (герменевтика).

Мазкур хусусиятлар синергетик тафаккур стили абстракт-логик тафаккур стилидан кенгроқ ва чуқурроқдир. Унда интеллектуал ва эмоционал асослар уйғун бирикади, тафаккурнинг онгли ва онгост компонентлари мувофиқлашади, ташқи ва ички оламларнинг (инсон, табиат, тафаккурнинг) гармонияси

(уйғунлиги) зарурлиги англанади.

Мазкур тадқиқотни таҳлил қилиб, биз синергетик тафаккур стилини шакллантириш муаммоси катта мактаб ёши доирасида долзарб деган хулосага келдик. Мактаб таълимини модернизациялаш мактаб битирувчисининг тафаккурига юқори талаблар қўймоқда. Бу ердан оммавий тафаккур ўқувчиларда ривожланадиган билимлари, укувлари ва малакалар ҳамда ҳозирги замон мактабига қўйилалётган янги талаблар орасида зиддиятликлар юзага келмоқда. Биз синергетик тафаккур стилини унинг хусусиятлари, хоссалари ва сифатларини ҳисобга олган ҳолда мактаб таълимининг юқори бўғинидан бошлаб шакллантирилиши таълим стандартини самарали амалга оширилишига ёрдам беради деб ҳисоблаймиз.

Бу ерда қуйидаги савол юзага келади: юқори синфлар ўқувчиларида синергетик тафаккур стилини шакллантириш муваффақиятли бўлиши учун қандай ишни, қандай шароитларда, қайси ёшдан бошлаб ўтказилиши лозим?

Бу тафаккур интеллектуал сферага таяниши сабабли, бошлангич синф ўқувчида кейинчалик синергетик тафаккур стили шаклланишининг муваффақиятли бўлиши учун асослар яратадиган маълум укувлар, энг аввало, интеллектуал укувлар гуруҳини топиш зарурати юзага келади.

Мактаб ўқувчисида интеллектуал укувларни ривожлантириш муаммоси психология ва педагогикада илгаридан ва самарали ишлаб келинмоқда. Интеллектуал укувларни шакллантириш муаммосини ҳал этишнинг назарий асослари бир қатор психолого-педагогик тадқиқотлардан кенг ўрин олган.

Дидактик адабиётларда укувларнинг турлича таснифлари мавжуд (1-жадвалга қ.). Бу таснифларнинг таҳлили бундай хулоса чиқаришга имкон берди: уларнинг кўпчилиги мактабнинг ўрта ва юқори бўғинига мўлжалланган, уларнинг кўпчилигида интеллектуал укувлар гуруҳи эмоционал ва иродавий характеристикалардан ажратилган ҳолда ажратилади. Ҳозирги замон психологияси интеллектуал укув (ёки ақлий фаолият услуги) дейилганда [138; 40-бет] анъана бўйича у ёки бу тафаккур операциясини амалга оширишнинг рационал услубини билиш ва бу услуб қўлланилиши мумкин бўладиган турли масалаларни ечишда ундан фойдаланишни назарда тутиладиган укув тушунилади.

Мактаб ўқувчиларида интеллектуал укувларни шакллантириш муаммоси ва бошқаларнинг тадқиқотларида амалий ечимлари ва методик тавсиялари билан муҳокама қилинади.

1-жадвал

Мактаб ўқувчилари ўқув укувларининг асосий таснифлари

№	Муаллифлар	Укувлар таснифи
1	Ю.К.Бабанская,	Ўқув-интеллектуал, ўқув-ташкилий, ўқув-ахборот укувлари (таснифнинг асосида фаолият услубларини онгли эгаллаш ётади)
4	И.Я.Лернер	Интеллектуал; предметли; предметлараро; предмет-уст укувлар
6	Р.С.Немов	Ҳаракат; билиш; назарий укувлар (яхлитлик абстракт тамойили билан боғланган)
7	А.В.Усова	Фаолият характери бўйича (амалий; билиш; ўз

		ўзини назорат уқувлари) ва шунингдек, умумўқув ва специфик уқувлар
8	Т.И.Шамова	Умумий; махсус; интеллектуал уқувлар

Мактаб ўқувчилари интеллектуал уқувларининг таснифи

№	Муаллифлар	“Интеллектуал уқув” таърифи	Интеллект турлари
1	Б.Р.Қодиров	Бу ўқув у ёки бу тафаккур фаолиятини амалга оширишнинг рационал услубини билиш ва бу услуб қўлланилиши мумкин бўлган масалаларни ечишда ундан фойдаланишин назарда тутади	Таҳлил, синтез, умумлаштириш, таққослаш, конкретлаштириш, эгаллаш, сабаб-оқибат боғланишларини аниқлашга қурилган
2	Р.Суннатова	Ақлий фаолият услубларини онгли эгаллаш	Тафаккур операцияларини эгаллаш, асосий, муҳимни ажратиш
3	З.Т.Нишанова	Илмий билиш методларидан фойдаланиш ва ҳодисаларни тавсифлаш уқуви	Моделлаштириш, англаш уқуви, фаолият натижасини талқин қилиш, алгоритмларни топиш уқуви ва бошқ.

Психолого-педагогик адабиётларни таҳлил қилиш натижасида бундай хулоса қилиш мумкин: аксарият тадқиқотларда интеллектуал уқувлар фаолиятли ёндошув нуқтаи назаридан муҳокама қилинади. Ақлий ривожлантиришнинг асосий шароитларидан бири ўқитиш жараёнида ўқувчиларининг ақлий фаолиятини тегишлича ташкил этишдир.

Мазкур масалани ўрганиш жараёнида биз қуйидагиларни аниқладик: бугунги кунда “ўқув-интеллектуал уқуви” тушунчасининг ягона талқини йўқ; мазкур уқувлар гуруҳининг бир маъноли таснифи мавжуд эмас; баъзи бир муаллифлар, бизнинг фикримизча, “интеллект уқув” ва “ўқув-интеллектуал уқуви” тушунчаларини унчалик жоиз бўлмаган ҳолда айнанлаштирадilar. Кўпчилик тадқиқотчилар ўқув-интеллектуал уқувларни “ўқишга уқув” каби таърифлашди, бу эса бундай мураккаб масала учун анча кенг ва аниқмас таърифдир.

2-жадвал

Мактаб ўқувчиси ўқув интеллектуал уқувларини таснифлашлар

	Муаллифлар	“Ўқув-интеллектуал” таърифи	“Ўқув-интеллектуал уқув” турлари
	Ю.К.Бабанский	Ўқув фаолиятини муваффақиятли эгаллашга ёрдам берувчи уқувлар (тасниф асосида тафаккур операцияларини ва ўқув фаолияти усулларини эгаллаш ётади)	- мотивациялаш уқуви; - диққат билан идроклаш уқуви; - логик англаш уқуви; - рационал эслаб қолиш уқуви; -мустақил бажариш уқуви; -ўзини ўзи назорат қилиш уқуви
	Б.Р.Қодиров	Қўйилган ўқув масалаларини ечиш учун шахсинг билимлардан самарали фойдаланиш уқуви (тасниф асосида турли фаолият соҳаларида образли мазмунга нисбатан қўлланиладиган ақлиф фаолият усулларини (услугларини) эгаллаш қўйилган	- анализ ва синтезни эгаллаш; - абстрактлаштириш ва кокретлаштиришни эгаллаш; - таққослаш ва аналогни умумлаштиришни эгаллаш; - асосийни ажратиш; - тушунчани таърифлаш; - исботлаш

Ҳозирги замон мактабининг ривожланиш шароитларида энг кўп тарқалган таснифлар ва таклиф этилган уқувлар ва малакалар рўйхати ўз ичига қуйидаги хусусиятларни олганлиги билан асослаймиз:

1. Элементлари масалаларни ва фаолият усулларини режалаштириш, мотивация, саъй-ҳаракатларни ташкил этиш ўзини ўзи назорат қилишни ўз ичига оладиган ўқув фаолияти структурасига мослиги.

2. Ўз ичига мақсадни қабул қилиш, ўзлаштириш мотивацияси, ўқув ахборотини идрок қилиш, уни англаш ва амалий операциялар бажариш, жорий ўзини ўзи назоратлаш ва ўзлаштириш натижаларининг якуний таҳлилинини ўз ичига олувчи билимларни ўзлаштирилиш жараёнига мослиги.

3. Ихчам, йиғма кечадиган бир неча тафаккур операциялари мажмуасининг тақдим қилиниши (масалан, материални, бош нарсани ажратиб, логик англаш уқуви таҳлили, синтез, таққослаш ва бошқа операциялараг асосланади. Бу эса ўз навбатида, “ўқитувчилар ва ўқувчилар учун оптимал, эришиб бўладиган самарали иш услубларини излашга қаратилган” дидактика ва ўқитиш методикаларга тўла макбулдир.

4. Болаларнинг интеллектуал ривожланиши, ўқув фаолияти асосий элементларининг шаклланиши, билимларни олиш жараёнида мустақиллиги ва фаолиятида сензитив бўлган бошланғич мактаб даври доирасида қўлланилганда

самаралидир.

Шундай қилиб, биз бошланғич синф ўқувчиларда конкрет ўқув-интеллектуал ўқувлар шаклланганлигининг қуйидаги критерийлари ва кўрсаткичларини ажратдик:

- *ўқув фаолияти мотивацияси* (фаолиятни мотивациялаш даражаси) мактабга ижобий муносабат, ўқув фаолиятига билим қизиқишининг намоён бўлиши; фаолиятга барқарор қизиқиш; пухта билимларга эга бўлишга интилиш;

- *ўқув фаолиятининг ихтиёрийлиги* (ахборотни диққат билан қабул қилиш ўқуви даражаси (диққат ҳажми ва концентрацияланиш даражаси; фаолият объектини ушлаб туриш, саъй-ҳаракатлар режасини белгилаш қобилияти; график образни кўчиришнинг тўғрилиги; иродавий ҳаракатнинг борлиги; диққатни тақсимлаш ўқувининг шаклланганлиги);

- *интеллектуал фаоллик* (ўқув материални логик англаб, асосийни ажратиш ўқуви) логия операцияларни сўзли тушунчалар шаклида бажариш имконияти; таҳлил, таққослаш, умумлаштиришни ва қонуниятли боғланишларни аниқлашни талаб этувчи топшириқларни мустақил бажарди; ўрганилаётган материалдаги муҳимни ажратишга қодир; бошқа одамни тушунишда хатоларнинг йўқлиги; материалнинг онгда мустаҳкам ушлаб турилиши;

- *рационал эслаб қолиш ўқуви даражаси* (материални эслаб қолиш ва унутиш суръати; материалдаги маъновий қисмларни ажратиш ўқуви; бажарилган ишнинг англанилиги; такрор идрок қилиш ёки такрор қайтаришда иродавий ҳаракатнинг зарурлиги);

- *ўқув фаолиятининг мустақиллиги* (машқни мустақил бажариш ўқуви даражаси) (топшириқни бажариш жараёнида мустақиллик ва фаоллик; топшириқни аниқ бажариш қобилияти; билиш масалаларни ечиш қобилияти; ўз саъй-ҳаракатларини англаш даражаси);

- *ўқув фаолиятини ўзи назорат қилиши* (топшириқни бажариш жараёнида ўзини ўзи назорат қилиш ўқувининг даражаси); (бажарилган топшириқни адекват баҳолаш; ўз саъй-ҳаракатларининг натижаларини қўйилган мақсад билан солиштириш ўқуви; ўқув топшириғини бажаришда хатоларни ўз вақтида топиш, тузатишлар киритиш қобилияти, ўзини ўзи тартибга солиш).

Ҳозирги замон таълимининг Бошланғич синф ўқувчи ўз фаолиятининг фаол ва мустақил субъекти бўлишга ўрганиши лозимлигини талаб этувчи тенденциялари доирасида биз томонимиздан танлаб олинган ўқув-интеллектуал ўқувлар таснифи бошланғич мактаб доирасида самарали бўлади, деб ҳисоблаймиз.

Бироқ мазкур масалани ўрганиш давомида бошланғич синфларда ўқув-интеллектуал ўқувларнинг ривожланиши асосида мазкур гуруҳнинг янги, бироқ юқорида тартибли ўқуви – ўзи мустақил билим олиш ўқуви шаклланишига зарурат бўлиши лозим деган хулосага келдик.

Бунда биз бундай ҳисоблаймиз: мазкур ўқув-интеллектуал ўқувларни эгаллашдан синергетик тафаккур стилининг шаклланишига раво ва муваффақиятли ўтишда ажралмас, боғловчи бўғин бўлади. Шу асосда биз бу кўрсатилган тушунчаларнинг маълум ўзаро боғланишини яратдик ва у қуйидаги расмда кўрсатилган (1-расм):

1-расм. “Интеллектуал ўқув”, “Ўқув-интеллектуал ўқув” ва “синергетик тафаккур стили” тушунчаларининг ўзаро боғлиқлиги.

Болада бир қатор интеллектуал ўқувларнинг шаклланиши мактабгача ёшдаёқ, маълум тафаккур операцияларини эгаллаш асосида амалга ошади. Кейин, бошланғич мактаб таълими доирасида, Бошланғич синф ўқувчи ўқув фаолиятининг шаклланиши жараёнида конкрет ўқув-интеллектуал ўқувларнинг ривожланиши содир бўлади ва улар янги ўқув-интеллектуал ўқув – мактаб ўқувчисининг ўзи мустақил билим олиш ўқувининг шаклланишига ёрдам беради.

Ўқув-интеллектуал ўқувларнинг муваффақиятли бажарилиши кейинчалик юқори синфлар ўқувчиларида синергетик тафаккур стилининг шаклланиши учун асос бўлади.

Ўзи мустақил билим олиш ўқувини биз умумтан олинган ўқув-интеллектуал қаторидаги юқорироқ тартибли ўқув сифатида таърифлаймиз. Шу сабабли бу ўқув учун ҳам ўқув-интеллектуал ўқувлар критерийларига ўхшаш, бироқ мураккаброқ кўрсаткичли критерийларни ажратамиз. Хулоса қилиб, шунини қайд этишимиз зарурки, педагогикада кейинги вақтларда ўрта умумтаълим мактаби ўқувчиларида билимларни ўзи мустақил топиш қобилиятини шакллантириш тўғрисидаги масала кескин қўйилмоқда. Ўқувчи ўқитиш объекти эмас, балки билимларни онгли, фаол ва мустақил олиш ва уларни амалий фаолиятда қўллашга қобилиятли бўлган ўқиш субъекти бўлиши лозим.

Биз мактаб ўқувчиларида ўзи мустақил билим олиш ўқуви конкрет ўқув-интеллектуал ўқувларни муваффақиятли ўзлаштирилиши натижасида самарали шаклланиши мумкин деб ҳисоблаймиз. Буни биз қуйидагича тушунтирамиз: мазкур ўқувлар ҳам ўз асосига кўра билимларни олиш жараёнида мустақилликни (машқни мустақил бажариш ўқуви, ўзини ўзи назорат қилишни амалга ошириш, материални англаш ўқувлари ва бошқалар) шакллантириш, ўз саъй-ҳаракатларининг онглилигига (фаолиятни мотивациялаш, рационал эслаб қолиш ўқувлари) ва ҳ.к.ларга йўналтирилгандир.

Шундай қилиб, ишни таҳлил қилиш асосида бундай хулоса қилиш мум-

кин: бошланғич мактаб ўқувчиларида ўқув фаолияти жараёнида ўқув-интеллектуал ўқувларни ривожлантириш муаммоси долзарбдир.

Ўқув-интеллектуал ўқувлар дейилганда таълимнинг маълум тафаккур операциялари (тахлил, синтез, умумлаштириш, таққослаш ва бошқ.)ни онгли эгалланишига асосланадиган, ўқув фаолиятининг айрим структуравий элементларига (фаолият вазифалари ва усулларини режалаштириш, саъй-ҳаракатларни ташкил этиш, ўзини ўзи назорат қилиш) ва билимларни ўзлаштириш жараёнига (мақсадни қабул қилиш, ўқув ахборотини қабул қилиш ва англаш, унинг устида амалий операциялар бажариш, ўзини ўзи назорат қилиш, натижаларни таҳлил қилиш) мувофиқ бўладиган амалий ва назарий масалаларини ечиш бўйича муваффақиятли бажариладиган саъй-ҳаракатлар тушунилади.

Бошланғич синф ўқувчиларда ўқув-интеллектуал ўқувларнинг ривожланиши ўзи мустақил билим олиш ўқувини муваффақиятли шакллантиришга йўналтирилган бўлиб, бу ўқув эса кейинчалик юқори синфлар ўқувчиларининг синергетик тафаккур усулларини эгаллашларида асос бўлади.

Мактаб ўқувчисининг ўқув-интеллектуал ўқувлари, ўзи мустақил билим олиш ўқуви ва тафаккур усулининг шаклланиши орасидаги ўзаро боғлиқлик

Ўқув-интеллектуал ўқувлар	Ўзи мустақил билим олиш ўқуви	Синергетик тафаккур стили хусусиятлари
Фаолиятни мотивлаш ўқуви	Мотивациянинг асосланганлиги	Мақсадга йўналтирилган қўзғатиш
Ахборотни диққат билан қабул қилиш ўқуви	Мустақиллик, мақсадга интилганлик	Тўлдирувчанлик (онгостдан, ҳиссийдан ва бошқ.)
Ўқув материални, асосийни ажратиб, логик англаш	Ўз фаолиятини режалаштириш, тафаккур фаоллиги	Масштаблар, абстрактлаштиришнинг умумий даражаси
Рационал эслаб қолиш	Мустақиллик, фаоллик, мақсадга интилганлик	Тўлдирувчанлик (иррационал, рационал)
Машқларни мустақил бажариш	Мустақил, фаоллик, мақсадга интилганлик	
Ўз фаолиятини ўзи назорат қилишни амалга ошириш	Ўз натижаларини баҳолашнинг танқидийлиги	Онглилик, мустақиллик, ғоявий-тушунчавий англаш

Юқорида илгари қайд этганимиздек, тадқиқот муаммосини ўрганиш ва таҳлил қилиш натижасида биз мактаб таълими доирасида ўрганилаётган тушунчаларнинг ўзаро таъсирлашув занжирини аниқладик. Бу ўзаро боғланиш

шундан иборатки, мактабгача ёшда ўқув-интеллектуал уқувларнинг шаклланиши кичик мактаб ёшида конкрет ўқув-интеллектуал уқувларнинг шаклланишига таъсир этади, улар эса мактабнинг қуйи ва ўрта бўғинида ўзи мустақил билим олиш уқувининг шаклланишига ёрдам беради. Кейинчалик, мазкур ўзаро боғланиш катта мактаб ёшидаги ўқувчиларнинг синергетик тафаккур стилининг шаклланишига таъсир этади.

Мақзур ҳолда ўзи мустақил билим олиш уқуви конкрет ўқув-интеллектуал уқувлар мажмуаси бўлади. Бошқача айтганда ўқув-интеллектуал уқувларни ривожлантириш бўйича иш ҳар бир уқувни алоҳида ташхислашни назарда тутати.

Ҳар қандай топширикни бажариш жараёнида ўқитувчи бошлангич синф ўқувчини ўз ишини ушбу схема бўйича қуришга ўргатиши лозим:

1. Ўз фаолиятингизни мотивланг.
2. Дикқатли бўлинг.
3. Ўқув материални англаб, асосийни ажратинг.
4. Топширикни мустақил бажаришга ўрганинг.
5. Фаолиятингиз ўзингиз назорат қилишга ўрганинг.

Бу босқичларнинг ҳар бири асосий ўқув-интеллектуал уқувлардан биридир.

Ўқувчиларнинг ўқиш фаолияти давомида мазкур схемани мустақил қўллашлари мактаб ўқувчисининг билимларни ўзи мустақил эгаллаш чорасидан иборатдир.

Юқорида айтилган фикрларга асосланиб, биз мактаб ўқувчиларида ўзи мустақил билим олиш уқувини шакллантириш бўйича мақсадга йўналтирилган ишни бошлангич таълим давридан бошлаши лозим деб ҳисоблаймиз.

БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРДА ЎҚУВ-ИНТЕЛЛЕКТУАЛ УҚУВЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ САМАРАДОРЛИГИНИ ТЕКШИРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ

Мактаб ўқувчиларида ўқув-интеллектуал уқувларни ривожлантириш бўйича ишлар таҳлилининг кўрсатишича, уларнинг муаллифлари педагогика ва психологияда уқувларнинг моҳияти ва бошқа уқувларни ривожлантиришнинг психолого-педагогик шароитларига мурожаат қилишади.

Ўқитиш муваффақиятли бўлиши кўп жиҳатдан у кечаётган шароитларга боғлиқ бўлади. Ўқув жараёнида онгли яратиладиган шароитлар педагогик шароитлар деб таърифланади.

Биз ўқув-интеллектуал уқувлар педагогик жараён иштирокчилари орасидаги субъект-субъектли ўзаро муносабатлар асосида қуриладиган шахсият-ориентирланган ўқитиш жараёнида энг самарали ривожланиш мумкинлигини аниқладик. Бу ўқувчиларнинг муҳитли кучларини очиш, уларнинг интеллектуал салоҳиятини юзага чиқариш, ўз фаоллигини мустақил ривожлантириш имкониятини беради.

Маълумки, бундай таълимни амалга ошириш учун ўқитувчининг касбий мавқесини ўзгартириш, синфда “эркин ўқиш” муҳитини яратиш, бола фаоллиги

ва унинг ривожланишини рағбатлантирувчи методлардан фойдаланиш зарур. Шунинг учун ўқув-интеллектуал ўқувларни ривожлантириш шароитлари орасида қуйидагилар ажратилади:

- ўқув фаолияти жараёнида гуманистик тарбия тамойилларига ориентирланиш;
- Бошланғич синф ўқувчиларда ўқув-интеллектуал ўқувларини ривожлантириш муаммоси бўйича дарслар тизимини амалга ошириш;
- дарслар тизимида ўқитиш методлари ва ўқув иши шакллари оғина оптимал бирикувидан фойдаланиш.

Гуманистик тарбия педагогик технологиялари ва тизимлари асосида гуманистик таълим тамойиллари ажратилган.

Биринчи тамойил – билаётган онгнинг субъектлик тамойили. Бу ҳолда тадқиқотчининг янги ўрни – кузатиш тизими ичидадир. Ўқитувчи ва ўқувчи фаол таълим субъектлари бўлишади. Бунда билимларга етишиш тважрибаси бу билим маъноларини маданий вужудга келтириш схемаси бўйича амалга оширилади.

Иккинчи тамойил – қўшимчалик тамойили; бунда ўқитувчи монологи маъновий диалогга, ўзаро саъй-ҳаракатга, ҳамкорликка, ривожланаётган шахснинг эркинлигига ориентацияланишга ўрин бўшатиб беради.

Учинчи тамойил – ўқув ва тарбия ахборотининг очиқлик тамойили. Ўқувчи билимларни бош шахсиятли кадрят бўлган онгнинг ишлаши туфайли олади. Ўқитувчи билимларни тайёр кўринишда бермасдан, балки унга кашфиёт шаклини беради.

Шундай қилиб, ўқитувчи ва ўқувчи орасида реал гуманистик ўзаро таъсирлашувда таълим жараёнини субъект-субъектлик муносабатларда қуриш учун асос яратилади.

Бошланғич синф ўқувчиларининг интеллектуал фаолияти, бошланғич синфлар ўқувчиларида ўқув-интеллектуал ўқувларни шакллантиришнинг педагогик шароитлари.

Дарсларнинг асосий таснифлари

Муаллиф, тасниф асоси	Дарс типлари
Н.У.Бикбаева (дарсларни дидактик мақсадга асосланиб таснифлайди)	Аралаш дарслар: оғзаки машқлар дарслари; ёзма текшириш ва билимларни баҳолаш дарслари
Р.Мавлонова (асосида ўрганилаётган материалнинг умумдидактик мақсадлари, мазмуннинг характери ва ўрганганлик даражаси ётади)	Янги материални тушунтириш дарслари, ўқувлар ва малакаларни такомиллаштириш дарслари, умумлаштириш ва тизимлаштириш дарслари; аралаш дарслари
М.Мирзахмедов (асосида ишнинг логик характери ва билиш фаолиятининг характери ётади)	Классик типлар (кириш дарси, машқ қилиш, ўқув ва малакаларни назорат дарси, мустақил иш дарси, аралаш дарс, такрорловчи-умумлаштирувчи дарс, фантазиялаш дарси, дарс-мусобақа, очиқ диалог

		дарси, дарс-эврика, дарс-синов, ижодиёт дарси, дарс-спектакл ва бошқ.)
	М.Ахмедов, М.Жумаев ва бошқ. (машғулотларни ташкил этиш мақсадлари, дарсларнинг мазмун ва ўтказилиш усулларига асосланиб таснифлашади)	Аралаш дарслар; янги билимлар билан танишиш, ўрганилганни умумлаштириш ва тизимлаштириш; билимларни мустаҳкамлаш ва текшириш

Тизим яратувчи элементлардан бири сифатида мақсад, чунончи кичик ёшдаги мактаб ўқувчиларининг мактабнинг ўрта ва юқори бўғинида муваффақиятли ўқишлари ҳамда синергетик тафаккур стилини эгаллашларида асос бўладиган уларнинг ўзи мустақил билим олиш укувининг самарали шаклланишига ёрдам берадиган конкрет ўқув-интеллектуал укувларни шакллантириш мавқсади хизмат қилади.

Ўқитиш методлари

Фалсафа нуқтаи назаридан метод – бу мақсадга эришиш усули, маълум тарзда тартибланган фаолиятдир. Педагогикада ҳам метод ўқитувчи ва ўқувчиларнинг маълум ўқув-тарбиявий мақсадларга эришиш бўйича тартибланган ўзаро боғлиқ фаолият усули сифатида келади.

Ўқитиш методлари структурасида объектив ва субъектив қисмларни ажратилади. Объектив қисм ҳар қандай методда, улардан педагоглар фойдаланишларига боғлиқмас тарзда, доимо иштирок этадиган қоидалар билан тавсифланади. Субъектив қисм педагог шахсияти, ўқувчиларнинг хусусиятлари, конкрет шароитлар билан боғлиқ бўлади.

Ўқитиш методларининг таснифи тўғрисидаги масала бугунги кунда ҳам очиқлигича қолмоқда. Ўқитиш методлари таснифи дейилганда уларнинг маълум белги бўйича тартибланган тизими тушунилади.

Ҳозирги замон дидактикаси ўқитиш методларининг хилма-хил таснифланади ва улар турли мактаблар ва йўналишлар вакиллари томонидан ишлаб чиқилган ҳамда ҳозирги замон педагогика адабиётларида етарлича яхши ёритилмаган. Асосий фарқ уларни ишлаб чиқишда тадқиқотчилар томонидан қайси ёндошув танланганлигига боғлиқ. Улар орасида қуйидагилар ажралиб туради:

- ўқитиш методларининг билимларни олиш манбалари бўйича анъанавий таснифи;

- методларнинг билиш фаолияти характери бўйича таснифи;

- методларнинг вазифаси бўйича таснифи;

- К.Қосимова ва Р.Мавлонова методларни дидактик вазифалари бўйича ажратишади;

- Ю.К.Бабанскийнинг тизимли ёндошув билан тавсифланадиган методлар таснифи;

- М.И.Махмутовнинг бинар таснифи;

К.Қосомованинг методлар таснифи, унинг асосида машғулотларнинг дидактик мақсадлари ва вазифалари ётади.

Шундай қилиб, ўқувчиларни гуманистик тарбия тамойилларига асосланган фаол ишга жалб қилиш ва дарслар тизимидан ўқитиш методлари фойдаланиш дарсининг ўқув-тарбиявий имкониятларининг жуда кенгайтиради ва Бошланғич синф ўқувчиларда ўқув-интеллектуал ўқувларнинг ривожланишига ёрдам беради.

БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ ЎҚУВ-ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ЎҚУВЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ

Бошланғич синф ўқувчиларининг ўқув-интеллектуал ўқувларини ривожлантириш педагогик шароитларининг самарадорлигини ўрганиш бўйича тадқиқот иши материалларининг таҳлили келтирилган.

Ўзи мустақил билим олиш ўқувининг даражаси конкрет ўқув-интеллектуал ўқувларнинг шаклланганлигига боғлиқлигига асосланиб педагогик эксперимент вазифаларига қуйидагилар киритилган эди:

1. Бошланғич мактаб ўқитувчиларининг дарсларда ўқитиш шакллари ва методларини қўллашлари бўйича ишини ўрганиш ва таҳлил қилиш (анъанавий таълим шароитларида).

2. Бошланғич синф ўқувчиларида конкрет ўқув-интеллектуал ўқувларнинг ривожланиш даражасини аниқлаш.

3. Бошланғич синф болаларда ўзи мустақил билим олиш ўқувининг ривожланиш даражаларини аниқлаш.

4. Бошланғич синф ўқувчиларининг ўқув-интеллектуал ўқувларининг самарали ривожланишини таъминлашга йўналтирилган педагогик шароитларнинг самарадорлигини текшириш (ўқитиш методлари, ўқув иши шакллари ва гуманистик тарбия тамойилларининг оптимал бириктирувидан фойдаланиш асосида қурилган дарслар тизими қўлланилди).

Педагогик эксперимент ўз ичига икки босқич: қайд қилувчи ва шакллантирувчи босқичларни олди (9-жадвал, 98-бет).

Қайд қилувчи экспериментни ташкил этиш олдидан уни ўтказиш режаси тузилди, ҳар бир босқичнинг вазифалари таърифланди, тестлар сериялари, ташхиснинг методикалари тьянлаб олинди, бошланғич синфлар ўқитувчилари учун анкета, педагоглар ва болалар фаолиятини кузатиш картаси тузилди.

МАВЗУ: 100 ичида қўшиш ва айириш. Геометрик шакллар ва катталиклар (34 соат)

Мавзу	100 ичида қўшиш ва айириш. Геометрик шакллар ва катталиклар.
Мавзунинг мақсади:	Ўнликдан ўтмасдан 100 ичида қўшиш ва айириш усулини ўргатиш, сонларни ўқий олиши ва ёзиш. Таққослаш. Сонларни қатордаги ўрни бўйича тўғри ва тескари ўқий билиши. дм, м, см, тушунчаларини киритиш.
Мавзунинг асосий мазмуни, математик тушунчалар билан таништи-	100 ичида қўшиш ва айириш жараёнида миқдорлар билан таништириш. Ўнликдан ўтмасдан қушиш, айириш. Номаълум камаювчини, номаълум айирувчини топишга доир оддий масалалар ечиш.

риш	Бир неча бирликка орттириш (камайтириш)га доир таркибли масалалар ечиш. Йиғинди, учинчи қўшилувчини топишга доир, сонни йиғиндига қўшиш ва йиғиндини сонга қўшишга доир масалалар ечиш. Қўшиш ва айиришга доир турли таркибли масалалар.	
Режалаштирилган натижалар	Предметни билиши (ПБ)	Ўқувчиларнинг ўқув фаолияти (ЎЎФ)
	<p>100 ичида сонларни оғзаки қўшиш ва айиришда қўшиш ва айириш хоссаларини қўллаш. Нол билан тугайдиган икки хонали сонларни қўшиш ва айириш.</p> <p>Икки амалли ифодаларда амалларни бажариш тартиби, қавслардан фойдаланиш.</p> <p>Қуйидаги кўринишдаги қўшиш ва айиришларни бажариш: 25+3, 30+24, 36-2, 36-20, 42+25, 58-27, 58-28, 58-55, 26+4, 30-4, 38+42, 74+26, 60-24, 100-7, 100-62.</p>	<p>Шахсий: Атроф мухитни реаллигини математик тушуниш;</p> <p>Доимий: Ҳисоблаш усуллари ва предметлар орасидаги ўзаро боғланишларни ўрнатишни билиш;</p> <p>Идрок этиш: математик амал ва миқдорларни идрок қилиш, билиш.</p> <p>Коммуникатив: Қўйилган масалага жавоб бериш. Кичик ва катта гуруҳда ишлашни билиш, бир ва икки амалли масалалар ечиш технологиясини ўзлаштириш.</p>

Ташкилий ишлар

Фанлар аро алоқадорлик	Иш шакли	Жиҳозлар (манбалар)
Китоб билан ишлаш. Технология. Атроф-мухит (ўеклар орасида мантикий боғланишларни ўрнатишни билиш, алгоритм билан ишлашни билиш). 11 дан 100 гача бўлган сонларни қўшиш ва айириш ва уларни ҳосил бўлиш кетма-кетлигини предметлар орқали тасаввур килдириш.	Фронтал, якка, кичик гуруҳ, жамоа билан ишлаш	Даслик. Дафтар билан ишлаш, методик қўлланма. Кўргазмали ва тарқатмали материаллар.

И-босқич. Қизиқувчанлик фаолиятга йўналтириш

<p>Мақсад:- 11 дан 100 гача бўлган сонлар. Рақамлаш. Ўқувчилар қизиқишини дидактик ўйинлар ёрдамида шакллантириш.</p>	<p>Муаммоли вазият. Кўргазмали асосда икки хонали сонларни хона birlikларини ҳосил қилишга оид топшириқлар. Қўшишнинг ҳадлари, айиришнинг ҳадлари, қўшилувчи, айрилувчи, айирма, камаювчи тушунчалари билан ифодаланган масалар ечиш. Вазиятдан қандай чиқиш мумкин.</p>
--	--

ИИ-босқич. Ўқув-билиш фаолияти

Ўрганиш кетмакетлиги	Янги билим берадиган топшириқлар Тушунчалар (Т), ўрганиш (Ў), билиш(Б)	Ташхисли машқлар. Дафтар билан ишлаш
1. Ўнликлар устида амаллар		
<p>Мақсад – ўқувчиларга ўнликдан ўтмасдан икки хонали соннинг хона birlikлари бўйича қўшиш ва айириш, масала ечишни ўргатиш. Икки хонали сони хона қўши-</p>	<p>Кузатиш. Номабълум камаювчини, номабълум айирувчини топишга доир оддий масалалар ечиш. Бир неча birlikка орттириш (камайтириш)га доир</p>	<p>Дафтар билан ишлаш: 25+3, 30+24, 36-2, 36-20, 42+25, 1 дан 20 гача бўлган сонларни айтиш ва улар кетма-кетлиги. Қуйидаги кўринишдаги қўшиш ва айириш: 14+1, 18-1, 10+3, 15-5, 16-</p>

<p>лувчилари кўринишда ёзишга ўргатиш</p>	<p>таркибли масалалар ечиш. Йиғинди, учинчи кўшилувчини топишга доир, сонни йиғиндига кўшиш ва йиғиндини сонга кўшишга доир масалалар ечиш. Кўшиш ва айиришга доир турли таркибли масалалар.</p> <p> $19 + 19 - (4 + 2) 50 + 8 30 + 40$ $80 - 18 + (7 - 5) 90 + 7 60 - 50$ $99 + 1 (6 + 4) - 8 26 - 6 40 + 60$ $40 - 1 (7 + 2) - 2 26 - 20 100 - 20$ </p> <p>(Оғзаки). Мисолларни қулай усул билан ечинг:</p> <p> $(10 + 6) + 3 (30 + 4) + 20 (60 + 2) + 8$ $(10 + 6) - 3 (30 + 4) - 20 (40 + 10) - 6$ </p> <p>Масала. Дўконда 12 та букет атиргул бор эди. Бир нйеча букет сотилгандан сўнг дўконда 7 та букет қолди. Қанча букет сотилган?</p>	<p>10. Айириш амали билан сонларни таққослаш.</p> <p>21 дан 100 ча сонларни ўқиш ва ёзиш. Уларнинг ўнлик таркиби. Бир хонали ва икки хонали сонлар. Санашда кетма-кетлик тартиби. Таркибли масала билан таништириш.</p> <p>Сонни бир неча birlikка орттириш (камайтириш) ва йиғиндини топишга; йиғиндига сонни кўшиш; сонга йиғиндини кўшишга; йиғиндидан сонни айиришга доир масалалар ечиш.</p>
---	--	---

2. метр, дм билан таништириш

<p>Мақсад – ўқувчиларни узунлик бирлиги метр ва дециметр билан таништириш, кесма узунлигини ўлчашни билиш, сюжетли масаллар ечиш. 100 ичида исмли сонлар устида амал бажаришга ўргатиш.</p>	<p>Кузатиш. Узунлик бирликлари – дециметр, метр, уларнинг белгиланиши: дм, м. Улар орасидаги муносабат.</p> <p>Берилган узунликдаги кесмани яшаш (сантиметр, дециметр, дециметр ва сантиметр ёрдамида).</p> <p>Оддий шаклларни мураккаб шаклга айланттириш ва аксинча.</p>	<p>Дафтар билан ишлаш:</p> <p>58-28, 58-55, 26+4, 30-4, 38+42, 74+26, 60-24, 100-7, 100-62.</p> <p> $86 - 74 \quad 52 - 7 \quad 46 + (10 + 5)$ $60 - (5 + 7) \quad 80 - 74 \quad 34 + 8$ $54 - (20 + 7) \quad 65 - (5 + 7)$ </p>
---	--	---

ИИИ-босқич. Ўзлаштириш сифатини ташхислаш

<p>Мақсад – 100 ичида олинган янги билимларни ўзлаштириш даражасини аниқлаш</p>	<p>Мустақил иш. Математик диктант. Тест.</p>
---	--

ИВ-босқич. Уқув -интеллектуал – фаолият

<p>Мақсад – ўқувчиларни дафтар билан ишлаш жараёнида ўзини-ўзи бошқаришга ўргатиш.</p>	<p>Ифода ёзинг ва унинг қийматини топинг:</p> <p>1) 2 ва 9; 5 ва 6; 7 ва 7 сонлар йиғиндиси.</p> <p>2) 16 ва 7; 14 ва 6; 12 ва 4 сонлар айирмаси</p> <p>Масалани ечиш учун 10 та ёнғокнинг расмини чиздириш.</p> <p>Бор эди — 10 та. Берди — 6 та. Қолди - ? Ечиш:</p> <p>$10 - 6 = 4$ та.</p> <p>1.Ижодий топширик, $45 + 20 + 6 84 + 9 - 50 43 + (17 - 9)$</p>
--	--

	<p>45 – 20 – 6 26 – 8 + 40 54 – (13 – 6)</p> <p>2. Эврестик топширик? 3.Мантикий тошириқлар бажариш, 4. Тарихий маолумотлар бериш</p>
--	--

В-босқич. Фаолият натижаларини рейтинг баҳолаш ва унинг назорати

Назорат шакли: назорат тури	Фаолият натижаларини баҳолаш	
	Ўқитувчи рейтинг баҳоси	Кузатувчи рейтинг баҳоси
<p>Назорат иш ; (Якуний тест)</p> <p>1)Тушириб қолдирилган рақамларни ёзинг: 65, 22, ... , 75.</p> <p>2) Берилган сондан олдинги сонни ёзинг: 97, 44, 79, 100.</p> <p>3) Берилган сондан кейинги сонни ёзинг: 26, 48, 64, 99.</p> <p>4)Хона қушилувчиларини ўнликлар ва бирликларга ажратинг: 74= 70+4; 55= ... + ... , 97= ... + ... , 88= ... + ... ,</p> <p>5) Сонларни таққосланг: 73 ва 85, 27 ва 22, 100 ва 80.</p> <p>6) Сонларни камайиш тартибида ўнликларда ифодлаб ёзинг: 40, 10, 60, 20, 80, 30.</p> <p>7) таркибида битта ўнлик ва бешта бирлик, бита ўнлик ва бита бирлик, 2 та ўнлик бўлган сонлардан арифметик амал бажаринг.</p> <p>8) Тўғри тенглик Ҳосил қилиш: 60+ ... =66, 95 - ... =90, 27 + ... =30,</p>		

Мавзу: 100 ИЧИДА СОНЛАРНИНГ ХОНА ОРҚАЛИ ЎТИБ ҚЎШИШ ВА АЙИРИШ

Мавзу: 100 ичида сонларни хонадан ўтиб оғзаки ва ёзма қўшиш ҳамда айириш усуллари.	1-босқич Тайёргарлик босқичи. Тайёрлов босқичида қуйидаги таянч билимлар ишлаб чиқилади: а) икки хонали сонни хона қўшилувчилари кўринишида ёзиш ($23 = 20 + 3$); б) яхлит сонларни қўшиш ($20 + 50 = 70$); в) яхлит сонларни бир хонали сонга қўшиш ($70 + 3 = 73$). Барча бу амаллар $23 + 50$ кўринишидаги қўшишнинг таркибий қисми бўлади. Шунинг учун, келтирилган амалларни яхши бажаришга эришиш зарур.
Дарснинг мақсадлари:	
Таълимий мақсади:	Қўшиш ва айиришнинг устун шаклда бжарилишини ўзлаштиришга эришиши.
Тарбиявий мақсади:	Таркибли масалар мазмунини турмуш билан боғлаш;
Ривожлантирувчи мақсади:	Атроф муҳит билан боғлиқ математик масалалрни идрок қилишга ўргатиш
Дарснинг мазмуни, тушунча ва таянч сўзлар	- Қўшиш ва айириш амаллари ўртасидаги ўзаро боғланишлар. Қўшиш ва айириш амалларининг тўғри бажарилганлигини текшириш; - икки амалли сонли ифодаларнинг

	қийматини топиш; - икки хонали сонларни қўшиш ва айиришни ёзма ҳисоблаш; - Матнли масалалар. Қўшиш, айириш, амаллари моҳиятини очувчи матнли масалалар. "...та ортик", "...та кам", "...марта ортик", "...марта кам" тушунчаларига доир масалалар.	
Режалаштирилган натижалар	Малакалар	Ўқувчиларни билиш фаолияти
	Ташкилий қисм	
Фалар аро алоқадорлиги	Иш тури	Материаллар
Математика, меҳнат, расм,....табиатшунослик, иқтисод,		Дарслик, методик қўлланма, кўзгазмалар, тарқатмали материал,....
И-босқич. Тайёргарлик босқичи		
Мақсад: Дарсада ўқувчиларни фаоллаштиришга йўналтириш, ижодий ёндаштириш	Муаммоли вазият: Берилган ҳисоблаш усулига назарий асос бўладиган қўшиш қонунлари билан танишиш босқичи. 1) $30 + 20, 60 - 20, 80 + 20, 100 - 30$; 2) йиғиндининг қўшилувчиларини алмаштириш қонуни; 3) $25 + 3, 3 + 25$; 4) $50 + 23; 23 + 50$; 5) $36 - 20; 36 - 4$; 6) $26 + 4; 36 - 4$; 7) $60 - 24$; 8) $26 + 7$; 9) $35 - 7$; 10) икки хонали сонларни устун шаклида қўшиш; а) $45 + 23$; в) $37 + 48, 37 + 53, 87 + 13$; б) $57 - 26$; г) $50 - 24; 52 - 24$.	
ИИ-босқич. Ўқув-билиш фаолияти		
Ўрганиш босқичи	Билим, тушунча, "кўникма"га доир янги билимни ўзлаштирувчи ва ривожланитирувчи топшириқлар	Диагностик тошириқлар:
1.Ўтилгандарни такрорлаш		
Мақсад: 100 ичида ўрганилган усуллар асосида сонларни оғзаки қўшиш ва айириш	1-топшириқ: "Билим ва кўникма" $32 - 7; 56 - 8; 28 + 8; 100 - 2$. 2-топшириқ: фаоллаштириш	1) $30 + 20, 60 - 20, 80 + 20, 100 - 30$; 2) йиғиндининг қўшилувчиларини алмаштириш қонуни;

	43 - 9; 83 - 6; 57 - 7; 100 - 6. 3-топширик: билиш 53 - 1 9; 83 - 13; 57 - 17; 100 - 6.	
2. Қўшиш ва айиришнинг хоссалари		
Мақсад: 100 ичида қўшиш ва айиришда о`рин алмаштириш хоссасини қо`ллай олиш;	1-топширик: 27 + 44; “Билим ва кўникма” 21 - 16; 2-топширик: фаоллаштириш 33 + 53; 3-топширик: билиш 31 - 22	3) 25 + 3, 3 + 25; 4) 50 + 23; 23 + 50; 5) 36 - 20; 36 - 4; 6) 26 + 4; 36 - 4;
3. 100 ичида ўнликдан ўтиш билан қўшиш		
Мақсад: - 100 ичида ўрганилган усуллар асосида сонларни оғзаки қўшиш амалларини бажара олиш;	1-топширик: 57 + 16; “Билим ва кўникма” 52 - 34; 16 + 37; 2-топширик: фаоллаштириш 73 - 37 3-топширик: билиш 38 + 25; 45 - 18; 94 - 76; 54 + 28	икки хонали сонларни устун шаклида қўшиш; 60 - 24; 8) 26 + 7; 9) 35 - 7;
4. 100 ичида ўнликдан ўтиш билан айириш		
Мақсад: - 100 ичида ўрганилган усуллар асосида сонларни айириш амалларини бажара олиш;	1-топширик: Ҳисоблаш кўникмаларини шакллантириш. Бу босқичда машқлар сонини ошириш назарда тутилади. Қолган барча Ҳисоблаш усуллари маолум схема асосида бажарилади. Икки хонали сонларни устун шаклида қўшиш ва айириш. 2-синфда болалар Ҳар қандай икки хонали сонларни устун шаклида қўшиш ва айиришни тез бажаришни ўрганишлари керак. Бу усула қуйидагича бажарилиши мумкин: 1) икки хонали сонни хонадан ўтмасдан қўшиш (40 + 23); 2) икки хонали сонни хонадан ўтмасдан айириш (57 - 20); 3) икки хонали сонни хонадан ўтибқўшиш (30 + 48); 4) икки хонали сонни хонадан ўтиб айириш (52 - 20). Устун шаклида қўшиш йиғиндига йиғиндини қўшиш қондасига асослан бажарилади. 2-топширик: фаоллаштириш 60 + 8 = ?	40 + 23; 37 + 40, 30 + 53, 87 + 10; .

	<p>Ниҳоят $40 + 20 = 60$, $60 + 8 = 68$ бажарилади:</p> <p>1) Ўнлик остига ўнлик, бирлик остига бирликни ёзамиз;</p> <p>2) бирликларни қўшамиз: $5 + 3 = 8$</p> <p>3) унликларни қўшамиз: $4 + 2 = 6$</p> <p>4) Жавобни ўқиймиз: олтмиш саккиз.</p> <p>Икки хонали сонларни қўшиш ва айиришни қолган Ҳоллари шунга ўхшаш бажарилади. Унда асосий диққатни ўнликдан ўтиб қўшишда дилда 1 ни сақлашни ёки унликдан ўтиб айришда 1 та ўнлик қарз бериб устига нуқта қўйишга қаратишлари лозим.</p> <p>3-топшириқ: билиш</p> <p>Ҳисоблаш усулини сонли ёзуви:</p> $23 + 50 = (20 + 3) + 50 = (20 + 50) + 30 = 70 + 3 = 73.$ <p>Берилган мисолда қўшишни кетма-кет бажаришни болаларни ёдда сақлашлари бир оз бўлсада қийинроқ кечади. Бундай Ҳолда учта таянч сўздан фойдаланамиз: алмаштириш ..., Ҳосил қиламиз ..., қулай... . Шунча кўра ўқувчи: 23 ни 20 ва 3 билан алмаштирамиз. $(20 + 3) + 50$ ни ҳосил қиламиз. 20 ва 50 ни қўшиш қулай, ниҳоят ятмиш уч ҳосил бўлади.</p>	
<p>5. Ўзлаштириш фаолиятини сифат кўрсаткичларини диагностикаси</p>		
<p>Мақсад:</p> <p>- 100 ичида ўрганилган усуллар асосида сонларни қўшиш ва айириш амалларини бажара олиш;</p> <p>- 100 ичида сонларни устун шаклидаги қўшиш ва айиришни амалга ошира билиш;</p>	<p>Ёзма иш назорти иши;</p> <p>№1. 1). $20 + 34$; $60 - 29$.</p> <p>2) Футбол майдонида «Бунёдкор» командасидан бта, яна шунча «пахтакор» командасида ўйинчи бор. Ҳар иккала командада нечта ўйинчи бор?</p> <p>3) $20 + 75 + 5$; $4 + 39$; $50 - (8 + 8)$; $83 + 60 + 7$</p> <p>№2. 1) $80 - 40$; $62 + 10$.</p> <p>2) БаҲодирнинг қаламдонида 14 та, Бафурникида эса 6 тага кам рангли қалам бор. Иккаласида қанча қалам бўлган?</p> <p>3). $63 - 0$; $60 - (9 + 9)$; $70 - 40 + 8$</p> <p>Тест ;</p>	
<p>III-босқич. Интеллектуал ижодий фаолият</p>		

	<p>Қутининг массаси 2 кг, олманинг массаси қутининг массасидан 18 кг га ортиқ. олма билан биргаликдаги аниқланг.</p>		<p>кутидаги Қутини массасини</p>
<p>Мақсад: - 100 ичида ўрганилган усуллар асосида сонларни устун шаклидаги кўшиш ва айиришни амалга ошира билиш;</p>	<p>Натижали топшириқлар: Кўргазмали топшириқлар:</p> <p>Эврестик топшириқлар: Назарий асослашдан фойдаланила ҳисоблаш усулларини бажарилиши болаларда муваффақиятни кечади дастурда бу коида йиғиндида кўшилувчиларни ўрнини алмаштириш кўринишида фойдаланилади.</p> <p>Ўзини-ўзи назорат фаолияти 3. Ҳисоблаш усули билан танишиш босқичи: а) санок чўплари ёрдамида бажариш; б) схемалар бўйича моделлаштириш масалан, ўнлик деб учбурак ичидаги ўнта нуқтани жойлаштириш мумкин. Кей- инчалик учбурчак деб ўнли тушириш мумкин бўлади: ... + = ... 23 50</p>		

ИВ-босқич. Ўзлаштириш фаолиятини (баҳолаш) рейтинг назорати

Назорат тури: (Уй иши)	Рейтинг назорати	
<p>Қисқа ёзув ёрдамида масала тузинг ва уни ечинг. 1) Сотиб олди – ? 2) Сотиб олди – 12 кг</p> <p>Кесишди – 6 м Қолди – 4 м</p> <p>тест, ёзма назорат иш</p>	<p>Ўзини-ўзи баҳолаш</p>	<p>Рейтинг баҳолаш 1.Турдиева С, 2.Рахматова Г. 3.Толиоова С., 4.Муродова Х. 5. Солиева Ч. 6.Хамраев М. 7. Курбонова Г. Самиев Х.</p>

**Бошланғич синфлар ўқувчиларида ўқув-интеллектуал уқувларни
самарали ривожлантириш йўналишлари**

Олинган машғулотларни таҳлил қилиб, бошланғич синфлар ўқитувчиларининг дарсларини таҳлилига таяниб ва ўқувчиларни кузатиш ва тестлаш натижаларини ҳисобга олиб, бизнинг фикримизча, бошланғич синф

Ўқувчиларининг ўқув-интеллектуал ўқувларини ривожлантириш бўйича ишда амал қилиниши лозим бўлган асосий йўналишларни қайд этиш зарурдир.

Бошланғич синфлар ўқитувчилари учун конкрет тавсияларни муҳокама қилиб ўтишдан аввал таълим жараёнида амал қилиниши мақсадга мувофиқ бўлган асосий педагогик шароитларга яна бир марта тўхталиб ўтишни зарур деб ҳисоблаймиз.

Мактабда дарсларнинг ташкил этилиши ва ўтказилиши устидан бизнинг кузатувларимиз педагоглар ўз ишларида мазкур шароитларга ҳар доим ҳам амал қилавермасликларини кўрсатди, шу сабабли биз уларга қисқача тўхталиб ўтамиз.

1. Педагоглар иши ҳам синергетика ғоялари, ҳам анъанавий қарашлар асосида, ўқувчилар ривожланишига табиатга мувофиқлик, маданиятга мувофиқлик ва мустақилликни ҳисобга олиб тузилган гуманистик тарбия тамойилларини кўшиб бориши асосида қурилиши лозим.

2. Ўқувчиларда ўқув-интеллектуал ўқувларнинг ҳар бирини самарали эгаллашга йўналтирилган, уларни ривожлантириш бўйича дарслар тизимини ишлаб чиқилиши зарур.

3. Турли-туман методлари: ўйинли, қисман-изланишли, тадқиқот методлари бирикмаларини қисман-изланишли ва тадқиқот методлари устиворлигида лойиҳалаш зарур.

4. Ўқув ишининг хилма-хил шакллари бирикмасини лойиҳалаш. Дарсларда фронтал ва индивидуал шакллар билан бир қаторда жуфтли, гуруҳли, индивидуаллаштирилган, индивидуаллаштирилган-гуруҳли шаклларни ҳам қўллаш лозим.

Мактабда таълим жараёнида ўқув-интеллектуал ўқувларнинг шаклланиш жараёни максимал самарали амалга оширилиши учун биз бошланғич синф ўқувчилари учун қуйидаги бир қатор тавсияларга амал қилишни таклиф этамиз.

1. Ўқув-интеллектуал ўқувларни самарали ривожлантириш уларнинг характерли хусусиятлари ҳисобга олинишини назарда тутати:

- ўқув фаолияти структурасига мослиги бу структура элементлари фаолият вазифалари ва усулларини режалаштириш, мотивациялаш, саъй-ҳаракатларни ташкил этиш, ўзини ўзи назорат қилишдан иборат);

- билимларни ўзлаштирилиш жараёнига мувофиқлиги (у ўз ичига мақсадни қабул қилиш, ўзлаштиришни мотивациялаш, ўқув ахборотини идрок қилиш, уни англаш ва амалий операциялар бажариш, жорий ўзини ўзи назорат қилиш, ўзлаштириш натижаларининг якуний таҳлилини олади).

Дарсларда ҳар бир ўқувни шакллантириш бўйича қуйидаги йўналишларда фойдаланиш керак:

Фаолиятни мотивациялаш ўқуви.

1. Дарс мавзуси ва мақсадини диққат билан тингланг.

2. Дарсда нимани билиб олишингизни ўйлаб кўринг.

3. Нимани ўрганишингизни ўйлаб кўринг.

4. Бу ўқувлар қаерда керак бўлиб қолишини аниқлаб олинг.

Ахборотни диққат билан идрок қилиш ўқуви:

1. Топшириқни эшитаётганингизда ёки тинглаётганингизда чалғиманг.

2. Топшириқни яна бир марта эшитинг ёки ўқинг.
3. Унда асосийни ажратинг.
4. Қилинадиган ишнинг кетма-кетлигини ёдингизга тушуриг.
5. Охирида нима ҳосил бўлишини ўйлаб олинг.

Материални онгли англаб, асосийни ажратиш, рационал эслаб қолиш уқуви:

1. Топшириқни диққат билан эшитинг ёки ўқинг.
2. Эшитган ёки ўқиганингиздан сиз нимани билиб олишингизни ўйлаб кўринг.
3. Ўқитувчи ёки топшириқ саволларига жавоб беринг.
4. Топшириқни яна бир марта тингланг ёки ўқинг.
5. Матнни қисмларга ажратинг, уларнинг ҳар бирида асосийни ажратинг ва товуш чиқариб айтинг.
6. Бутун матннинг асосий фикрини аниқланг ва уни товуш чиқариб айтинг.
7. Матннинг ҳарбир қисмининг асосий фикрларини эсга тушириб, бутун матнни такрорланг.

Топшириқни мустақил бажариш уқуви:

1. Топшириқни диққат билан тингланг ёки ўқинг.
2. Сиз уни қайси кетма-кетликда бажаришингизни ўйлаб кўринг.
3. Иш охирида нима ҳосил бўлишини аниқланг.
4. Топшириқни қунт билан бажаринг.
5. Қийналганингизда ўз ишингизни намуна билан солиштиринг.

Фаолиятни ўзи назорат қилишни амалга ошириш уқуви:

1. Бажарилган ишни диққат билан кўриб чиқинг.
2. Ишни намуна билан солиштиринг.
3. Хатоларни топишга ва тўғрилашга ҳаракат қилинг.
4. Ўз ишингизни мустақил баҳолашга ҳаракат қилинг.

Шунингдек, кейинчалик юқорироқ тартибли ўқув-интеллектуал уқуви бўлган ўзи мустақил билим олиш уқувини муваффақиятли шакллантириш учун дарснинг ҳар бир босқичида ва ҳар бир топшириққа нисбатан юқорида кўрсатилган уқувларнинг ҳар бирини мажмуавий ва уларнинг логик изчиллигида ривожлантирилиши зарур.

Ўқув-интеллектуал уқувини ривожлантириш бўйича ишни ташкил этиш ўқитувчи томонидан танлаб олиннадиган материал ҳар бир ўқувчининг ривожланиш даражасига, унинг ақлий ривожланиш хусусиятлари ва иш қобилиятига мўлжалланган бўлишини назарда тутди. Бошланғич синфлар ўқитувчилари ўқувчиларнинг уқувлари ва тафаккур фаолияти малакалари, ақлий сифатлари, масалалар ечишни излашда мустақилликни шакллантириш билан боғланган тўлақонли ақлий ривожланишни таъминловчи шароитлар яратишлари зарур.

Ўқувчининг муаммоли вазиятни ўзига хос кўринмас намоён бўладиган мустақил тафаккурини самарали ривожлантириш учун ҳар бир ўқувчининг тафаккур фаолияти хусусиятларини ҳисобга олувчи индивидуал ёндошув зарур. Болаларда фаол, изланишли тафаккурни ривожлантириш нотипик, ностандарт, баъзан бир неча ечилиш усулларига эга бўлган масалалар, логик ўйинлар ва бошқотирмаларни ўйинли ўқитиш методлари сифатида қўллаш мақсадга мувофиқдир.

Дарсларни режалаштиришда ўқув ишининг ҳар бир шакли педагог бошқаруви билан детерминланган ўз ички характеристикаларига ва, шунингдек, маълум афзалликлар ва камчиликларга эга, ўқув иши ҳар бир шаклининг афзалликларини ҳисобга олиш ва уларнинг оптимал бирикувини лойиҳалаш ўқувчилар ўқув-интеллектуал уқувларининг ривожланишига ёрдам беради.

Биз ўқув-интеллектуал уқувларнинг муваффақиятли шакллантирилишида ўқитиш методлари ва ўқув иши шаклларининг оптимал бирикмасини таълим жараёни бўғимини ҳисобга олиб лойиҳалаш ёрдам беришини исботладик.

Янги билимларни шакллантириш бўғинида қуйидагилар муваффақиятли қўлланилади:

- фронтал+индивидуал; фронтал-индивидуаллаштирилган+гуруҳли;
- муаммоли баён қилиш+қисман-изланишли методлар.

Билимларни мустаҳкамлаш ва такомиллаштиришли бўғинида:

- жуфтли-индивидуаллаштирилган; гуруҳли+индивидуал иш шакли;
- ўйинли методлар+қисман-изланишли; билиш масалаларини ечиш + ўйинли методлар.

Ўқув материални такрорлаш бўғинида:

- фронтал+жуфтли; фронтал-индивидуаллаштирилган-гурҳли; муаммоли баён қилиш+ўйинли методлар; репродуктив методлар+муаммоли баён қилиш.

Уй вазифасини назорат қилиш бўғинида:

- фронтал+жуфтли; фронтал-индивидуаллаштирилган+гуруҳли;
- репродуктив методлар+ўйинли методлар.

Янги билимларни қўллаш бўғинида:

- фронтал-гуруҳли; фронтал-индивидуаллаштирилган-гуруҳли, қисман-изланишли+тадқиқот; қисман-изланишли+ўйинли; тадқиқот+ўйинли.

Шундай қилиб, Бошланғич синф ўқувчиларининг ўқув-интеллектуал уқувларнинг муваффақиятли ва самарали ривожланишига дарслар тизимини гуманистик тарбия тамойилларига таяниб, дарслар тизимини тегишлича ташкил этиш, хилма-хил ўқитиш методлари ва услублари (хусусан, қисман-изланишли тадқиқот методлари) ҳамда ўқув иши шакллари (индивидуал ва фронтал шакллар билан бир қаторда – индивидуаллаштирилган, жуфтли ва гуруҳли шакллар) бирикмасини лойиҳалаш ёрдам беради.

**Ўқувчиларида ўқув-интеллектуал уқувларни
ривожлантиришга оид топширқилар
бошланғич мактаб ўқитувчиси ва ўқувчисининг ўқув-интеллектуал
уқувларни ривожлантириш бўйича фаолияти
алгоритми**

Ўқитувчи фаолияти	Ўқувчи фаолияти
<p>ЎИУнинг шаклланганлик даражаси қуйидаги мақсадда ташхислаш:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Шаклланганлик даражасини аниқлаш (назорат кесимлари). 2. Ёрдамчи мухтож ўқувчилар гуруҳларини ажратиш. 	

2. Ўқувчилар олдига вазифаларни қўйиш ва унинг қабул қилиниши.	Тегишли ўқувларнинг эгалланишини талаб қилувчи вазифаларни қабул қилиш, ўқувни эгаллаш зарурлигини англаш (фаолият мотивацияси).
3. Ўқувни эгаллаш бўйича фаолият усуллари тўғрисида йўриқнома бериш	Ўқув мазмунини ўзлаштириш; уни эгаллаш учун зарурий саъй-ҳаракатлар, операциялар характери ва кетма-кетлигини эгаллаш.
4. Ўқувни ўқув иши шакллари алаштириш ҳамда ўқитишнинг ҳар хил методлари ва услубларини бириктиришни ҳисобга олиб қурилган ўқув-қилиш фаолияти давомида амалий машқ қилиш босқичи	Ўқувни машқ қилиш бўйича амалий саъй-ҳаракатлар, операциялар, машқларни бажариш
5. Бу жараённинг бориш устидан тезкор (оператив) назорат	Ўқувни эгаллаш даражаси устидан ўзини ўзи жорий назорат қилиш
6. Олинган билимларни хилма-хил амалий вазиятларда, ўқув ишнинг турли шаклларида қўллаш босқичи	Ўқувни машқ қилиш бўйича тўғриловчи (коррекцияловчи) саъй-ҳаракатлар, ўқувларни типик вазиятларда қўллаш; ўқувларни ностандарт вазиятларда қўллаш
7. Ўқувни мустаҳкамлаш босқичи	Ўқувдан кундалик амалий фаолиятда фойдаланиш йўли билан уни чуқурлаштириш ва янада автоматлаштириш

Биринчи синфда ўқувчиларнинг ҳали ҳаммаси ҳам ўқишни билавермаслигини ҳисобга олиб, ўқитувчи мазкур ишни ўқувчилар фикрлашларининг ҳамма босқичларини ва операцияларини аниқ талаффуз билан амалга оширади. Бу ўқитувчи учун ўз ўқитиш саъй-ҳаракатлари режасини аниқ тасаввур қилишнигина эмас, балки уни ўқувчиларда онгли шакллантиришни ҳам билдирар эди. Иш мактаб ўқувчиларининг билимлари ва тажрибаси асосида, тушунарли материалда ташкил қилинди ва босқичма-босқич олиб борилди. Ўқув-интеллектуал ўқувларни шакллантираётиб ва биз ишлаб чиққан эсдаликни кирити бориб, ўқитувчи дарсда ишни айрим босқичлар билан ҳам, эсдаликлар билан ҳам режалаштирди.

Ўқувчининг ўқув-интеллектуал ўқувни эгаллашдаги саъй-ҳаракатлари алгоритми

ЎИУ	Саъй-ҳаракатлар алгоритми (эсдалик)
1. Фаолиятни мотивациялаш ўқуви	1. Дарс мавзуси ва мақсадини диққат билан тингланг. 2. Дарсда сиз нимани билиб олишингизни ўйлаб кўринг. 3. Нимани ўрганиб олишингизни ўйлаб кўринг. 4. Бу ўқувлар қаерда керак бўлиши мумкинлигини аниқлаб олинг.
2. Ахборотни диқ-	1. Топшириқни эшитаётганингизда ёки ўқиётганингизда

қат билан идрок қилиш	чалғиманг. 2. Топшириқни яна бир марта тингланг ёки ўқинг. 3. Қилинадиган иш кетма-кетлигини эсланг. 4. Охирида нима ҳосил бўлишини ўйлаб кўринг.
3. Материални логик англаб, асосийни ажратиш, рационал эслаб қолиш	1. Топшириқни диққат билан эшитинг ёки ўқинг. 2. Эшитган ёки ўқиганингизда нимани билишингизни ўйлаб кўринг. 3. Ўқитувчи ёки топшириқ саволларига жавоб беринг. 4. Топшириқни яна бир марта эшитинг ёки ўқинг. 5. Матнни қисмларга бўлинг, уларнинг ҳар биридаги асосий нарсани ажратинг ва уни товуш чиқариб айтинг. 6. Ҳамма матннинг асосий фикрини аниқланг ва уни товуш чиқариб айтинг. 7. Ҳамма матнни, ҳар бир қисмнинг асосий фикрларини эслаб, такрорланг.
4. Топшириқни мустақил бажаринг.	1. Топшириқни диққат билан эшитинг ёки ўқинг. 2. Уни қандай кетма-кетликда бажаришингизни ўйлаб кўринг. 3. Иш охирида нима ҳосил бўлишини ўйлаб кўринг. 4. Топшириқни қунт билан бажаринг. 5. Қийналганингизда ўз ишингизни намуна билан таққосланг.
5. Фаолиятни ўзи назорат қилишни амалга ошириш	1. Бажарилган ишга диққат билан қаранг. 2. Ишни намуна билан солиштиринг. 3. Хатоларни топиш ва тўғрилашга ҳаракат қилинг.
6. Ўзи мустақил билим олиш уқуви	Ҳар бир топшириқларни бажаришдан олдин қуйидагиларга амал қилинг: 1. Нимани ўрганишингизни ва бу билимлар сизга қаерда керак бўлишини ўйлаб кўринг. 2. Диққатли бўлинг. 3. Топшириқни бажаришни қунт билан ўйлаб олинг, асосийни ажратинг. 4. Охирида нима ҳосил бўлишини ўйлаб олинг ва ҳамма ишни мустақил бажаришга ҳаракат қилинг. 5. Ишни намупа билан солиштиринг, хатоларни ўзингиз топинг ва тўғрилашга ҳаракат қилинг.

Маълум мавзу ва тип асосидаги ҳар бир дарс қуйидагиларни пухта ўйлаб олинишини назарда тутати:

- конкрет дарснинг ўқитувчи учун ҳам, ўқувчилар учун ҳам вазифалари; ўқув-интеллектуал уқувларни ривожлантириш масалаларини ўз ичига олувчи дарсдаги ишнинг мазмуни;

- ўқув-интеллектуал уқувларни муваффақиятли эгаллашга йўналтирилган ўқитиш методлари бирикмаси; мазкур гуруҳ уқувларининг шаклланишига оптимал ёрдам берадиган гуманистик тарбия тамойиллари бирикмаси.

Иккинчи синф ўқувчиларида ўқув-интеллектуал ўқувларни ривожлантириш бўйича ишни биз ҳам ҳар бир дарсда ўтказдик ва бу кўрсатилган ўқувларни ўқувчиларнинг билимларини ўзи мустақил ташкил қилиш ўқувини шакллантириш мақсадида ҳар бир босқичга ва топшириққа нисбатан мажмуавий қўлланишга ҳаракат қилдик. Масалан, биринчи дарс: “□+3 ҳолларда қўшиш”да экспериментал синф ўқитувчиси мазкур ўқувлар гуруҳини ривожлантириш бўйича ишни уларнинг берилган кетма-кетлигида, бироқ қандайдир конкрет ўқувчи урғу бериб ўтказди. Бу урғу бир қатор сабабларга боғлиқ эди:

1. Дарс босқичи (масалан, янги билимларни киритиш босқичида фаолиятни мотивлаштириш, диққатли, материални логик англаш ўқувларини ривожлантириш, ўқувларни назорат қилиш босқичида ўқув фаолиятида мустақил бўлиш ва ўзини ўзи назоратни амалга оширишни ривожлантириш энг самарали бўлар эди).

2. Ўқув иши шаклининг танланишига (масалан, билимларни шакллантириш босқичида биринчи ҳолда фронтал ва индивидуал шаклларни мажмуалаштириш оптимал бўлса, дарснинг охириги босқичида мазкур ўқувларни ривожлантириш индивидуаллаштирилган ва жуфтли иш шакллари самарали бўлиб чиқди).

Иккинчи ўқувчиларида ўқув-интеллектуал ўқувларни дарслар тизимида шакллантириш

Ўқув мавзуси, дарс мавзуси	Вазифалар		№	Модул		
	Ўқитувчи учун	Ўқувчилар учун		Ўқув-интеллектуал ўқувлар		
				Кири-тиш	Шакллан тириш	Ривожлан тириш
Турли ҳолларда қўшиш ва айириш услублари	10 ичида қўшиш ва айиришнинг турли услублари билан; ҳар хил ҳоллар учун қўшиш ва айириш жадваллари билан таништириш	10 ичида сонларнинг 2 та ва ундан ортиқ қўшилувчилари дан иборат таркибини ўзлаштириш				

4. □+2 ҳол- ларда қўшиш	Сонларнинг 2 та қўшилув- чидан иборат таркиби тўғрисида билимлар бериш; 10 ичида иккита сонни қў- шишнинг янги услуби- ни киритиш		4	Янги матер иални логик анлаб, асоси йни ажрат иш	Ўзини ўзи назорат қилиш фаолияти ни амалга ошириш	Ахборотн и диққат билан идрок қилиш
----------------------------------	--	--	---	--	---	---

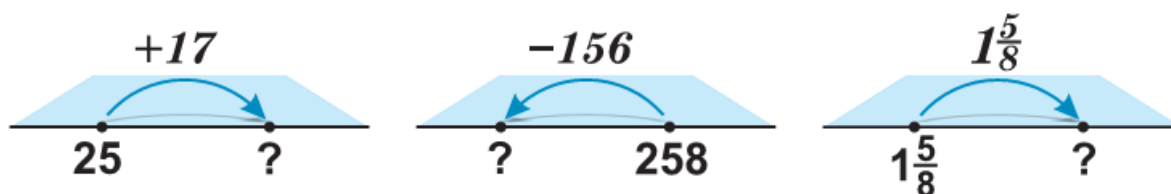
3. Ўқитиш методларининг танланишига (билимларни шакллантиришда ўқитувчи қисман-изланишли ва ўйин методлари, муаммоли саволларни назорат босқичида эса ўқув фаолиятини ва ўзини ўзи назорат методларини муваффақиятли қўлланди. Ҳар қандай ўқув-интеллектуал укувига нисбатан ўқитувчи биз ишлаб чиққан эсдалик қўлланди).

4. Гуманистик тамойилларнинг бирлашмасидан уларнинг ривожлантирувчи салоҳиётини ҳисобга олган ҳолда (масалан, фаолиятни мотивациялаш, ўқув материални англаш укуви муваффақиятли ривожланадиган билимларни шакллантириш босқичида ўқув ахборотининг очиклиги тамойили муваффақиятли бўлиб чиқди, бунда ўқув ахборотининг очик кўринишда бермасдан, балки унга кашфиёт тусини ва меҳнатнинг мотивацияланган тамойилини

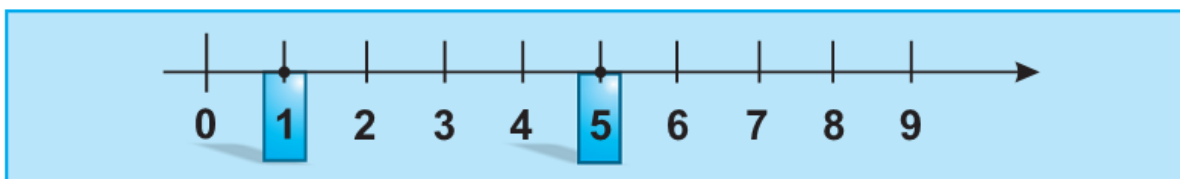
МАТЕМАТИКА ДАРСЛАРИДА БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИ- НИНГ ЎҚУВ-ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ҚОБИЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МЕТОДИКАСИ

Мавзу: Арифметик амаллар бажариш мустаҳкамлаш.

1 Rasmdagi strelka uchiga qanday sonni yozishni bilasizmi?

2 "5 soni 1 dan katta" ekanligini tushuntiring:

5 soni 1 dan 4 birlik o'ngda joylashgan, demak $5 > 1$

$$\begin{array}{r} \times 627 \\ \quad 34 \\ \hline + 2508 \\ 1881 \\ \hline 21318 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 4105 \\ \quad 612 \\ \hline + 4105 \\ 24630 \\ \hline 2512260 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \times 3341 \\ \quad 19000 \\ \hline + 30069000 \\ 3341 \\ \hline 63479000 \end{array}$$

5 $627 \cdot 34$ hisoblang:

$$\begin{array}{r} \boxed{627} \\ \times \boxed{34} \\ \hline + \boxed{2508} \\ 1871 \\ \hline 21218 \end{array}$$

627 sonini 4 ga ko'paytirib 2508 ta birlikni hosil qilamiz.

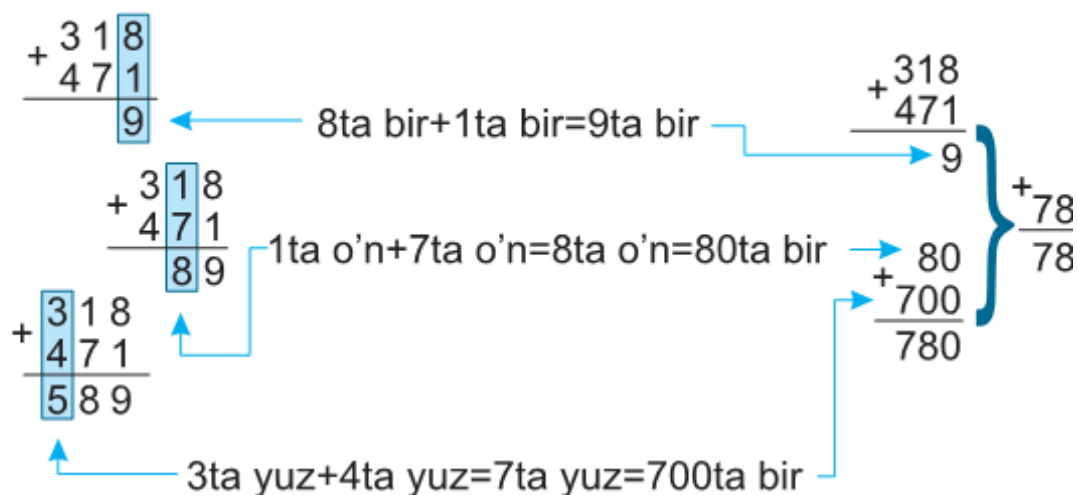
$$\begin{array}{r} \boxed{627} \\ \times \boxed{34} \\ \hline \quad 2508 \\ + \boxed{1871} \\ \hline 21218 \end{array}$$

627 sonini 30 ga qo'paytirib 18710 ta birlik yoki 1871 ta o'nilikni hosil qilamiz.

$$\begin{array}{r} \times 627 \\ \quad 34 \\ \hline + 2508 \\ 1871 \\ \hline 21218 \end{array}$$

← ko'payuvchi
← ko'paytuvchi
← natijaning birinchi qismi
← natijaning ikkinchi qismi
← natija.

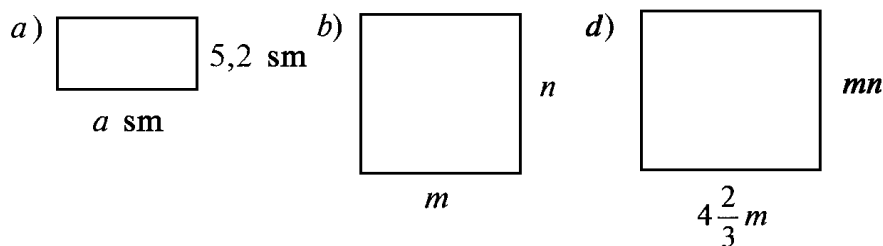
Darsning borishi: $318+471$ yig'indini toping:

Дарс типи: ўрганилганларни умумлаштириш ва мустаҳкамлаш.

Ўқитувчи:

Мавзу: Геометрик шаклларни ва уларнинг хусусиятларини билишни мустаҳкамлаш.

Дарс типи: Ўрганилганларни умумлаштириш ва мустаҳкамлаш.

Вазифалар: Геометрик шаклларни билиш, берилган геометрик шакллардан нақшлар тузиш, геометрик шаклларни турли усуллар билан ўзгартириш уқувини ривожлантириш, масъулиятлилик, хайрихоҳликни, жамоада ишлаш уқувини тарбиялаш.

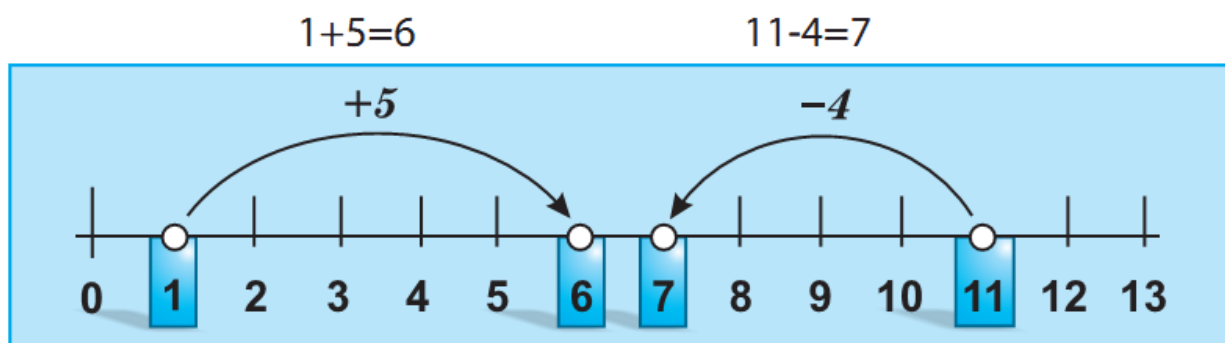
Дарс босқичлари	Вақт	Ўқитиш методлари	Иш мазмуни	Ўқув иши шакллари
1. Ташкилий босқич	1 мин	Фаолиятни мотивациялаш ва амалга ошириш	Ўқитувчи мавзуни дарс мақсадини хабар қилади, ўқувчилар фаолиятини мотивациялашни амалга оширади	Фронтал
2. Билимларни долзарб-лаштириш	10 мин	Муаммоли баён қилиш	Ўқитувчи ўқувчилар билан муаммоли саволлар асосида суҳбат ўтказди. Геометрик шакллар турли нақшларда “яширинган”	Фронтал, гуруҳли

			бўлиши мумкинми?	
3. Билимларни мустаҳкамлаш ва такомиллаштириш	4 мин	Қисман изланиш ликотли	Ўқитувчи ўқувчилар билан бирга бир неча қорчалар намунасини тузадилар. Турли геометрик шакллардан нақш тузиш усуллари, бир геометрик шаклдан бошқасига ўзгартиришни муҳокама қилади.	Фронтал
4. Билимларни қайта тиклаш ва фаолият усуллари эгаллаш	25 мин	Қисман изланиш ли	Ўқувчилар гуруҳларда мустақил ишни бажаришади. Ҳар бола индивидуаллаштирилган топшириқ бўйича ишлайди. Ҳар бир гуруҳ иштирокчилари билимларни, фаолият усуллари тўғрисидаги ахборотни алмашишади. Бир-бирига ёрдам кўрсатишади.	Гуруҳли, индивидуаллаштирилган
5. Ўқувчилар билимлари, уқувлари ва малакаларини назорат қилиш	5 мин	Фаолият ни, назорат, ўзини ўзи назорат қилиш методлари	Ўқитувчининг болалар ишларини ўқувчилар билан таҳлил қилиш амалга оширилди. Дарс якунини чиқариш. Ўқувчилар фаолиятини баҳолаш ва ўзини ўзи баҳолаш	Гуруҳли, фронтал

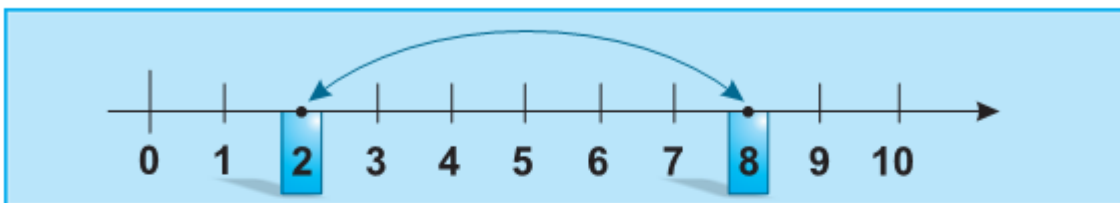
Назорат синфида математика дарсини ўтказиш 2-режа-конспекти

Мавзу: Арифметик амаллар бажариш мустаҳкамлаш.

☞ Сонли о'қда қo'shish va ayirish амалларини бажариш мумкин. ☞

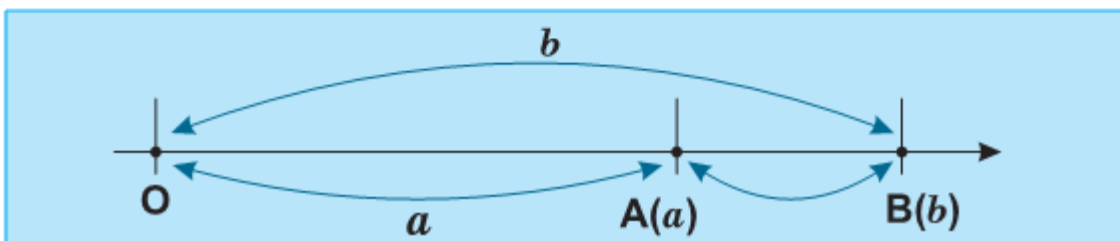

Darsning borishi: nurda A(2) va B(8) nuqtalarni belgilang. Ular orasida necha birlik kesma bor?

A va B nuqtalar orasidagi masofa hisoblash yordamida qanday topiladi?

Sonlar o'qidagi ikki nuqta orasidagi masofani topish uchun, katta koordinatasidan kichigini ayirish kerak.

$$\begin{array}{r} \times 3134 \\ \times 5008 \\ \hline 25072 \\ + 00000 \\ \hline 1567 \\ \hline 15695072 \end{array}$$

$$\left\{ \begin{array}{r} 3134 \\ \times 5008 \\ \hline 25072 \\ + 1567 \\ \hline 15695072 \end{array} \quad \begin{array}{r} 1634 \\ \times 405 \\ \hline 8117 \\ + 0000 \\ \hline 6536 \\ \hline 661770 \end{array} \right\}$$

$$\left\{ \begin{array}{r} 1634 \\ \times 405 \\ \hline 8117 \\ + 6536 \\ \hline 661770 \end{array} \right\}$$

Darsning borishi: 83-27 ayirmaning hisoblang:

$$\begin{array}{r} 7 \quad 13 \\ - 83 \\ - 27 \\ \hline 56 \end{array}$$

3 rakamiga 8 ta o'nlikdan bitta o'nlik qo'shamiz

80 ta birlik yoki 8 ta o'nlikdan 7 ta o'nlik yoki 70 ta birlik qoladi

Shunday qilib,

$$13-7 = 6 \text{ ta bir}$$

$$7-2 = 5 \text{ ta o'nllar qoladi}$$

Sinfda ushbu masalalar yechiladi:

2 692–456 ayirmani topaylik:

$$\begin{array}{r} 8 12 \\ -692 \\ -456 \\ \hline 236 \end{array}$$

2 ta birga 90 ta o'ndan bitta o'nlik qo'shamiz va 6 ni ayiramiz, bu ayirmani oxirgi raqami bo'ladi. 8 ta o'nlikdan 5 ta o'nlikni ayirib 30 ta birlik yoki 3 ta o'nlik hosil qilamiz, bu ayirmani ikkinchi raqami bo'ladi.

Shunday qilib,

$$12-6 = 6 \text{ ta bir}$$

$$8-5 = 3 \text{ ta o'n}$$

$$6-4 = 2 \text{ ta yuz bo'ladi.}$$

3 52093–4167 ni xisoblang:

$$\begin{array}{r} 4 11 10 8 13 \\ -52093 \\ -4167 \\ \hline 47926 \end{array}$$

9 ta o'nlikdan bitta o'nlik ayirilib 8 ga o'nlik qoladi.

$$10+3 = 13 \text{ ta bir}$$

$$13-7 = 6 \text{ ta bir}$$

$$8-6 = 2 \text{ ta o'n}$$

2 ta mingdan 1 taligni olamiz va 1 ta yuzlikni ayiramiz.

$$10+0 = 10 \text{ ta yuz}$$

$$10-1 = 9 \text{ ta yuz}$$

5 ta 10 mingdan 1 ta o'ng ming olib 4 ta minglingni ayiramiz.

$$10+1 = 11 \text{ ta ming}$$

$$11-4 = 7 \text{ ta ming}$$

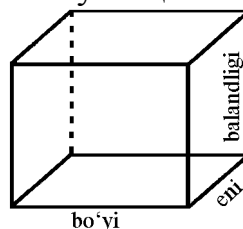
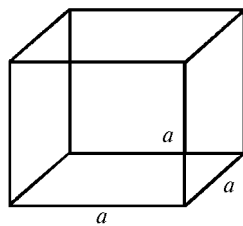
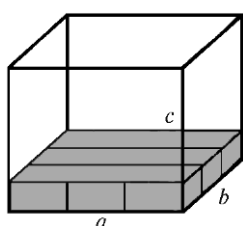
$$4-0 = 4 \text{ ta o'n ming}$$

4 Mashqni ya'ni 20000–589 ni bajarilish tartibini tahlil qiling. Fikringizni asoslang.

$$\begin{array}{r} 1 9 9 9 10 \\ -20000 \\ -589 \\ \hline 19411 \end{array}$$

Ўқитувчи:

Мавзу: Геометрик шаклларни билишни мустаҳкамлаш

Мақсад. Асосий геометрик шаклларни билишни мустаҳкамлаш. Диққатни

ривожлантириш.

Дарс босқичлари	Вақт	Ўқитиш методлари	Иш мазмуни	Ўқув иши шакллари
1. Ташкилий босқич	1 мин	Сўзли	Дарс мавзуси ва мақсадини хабар бериш	Фронтал
2. Билимларни долзарб-лаштириш	4 мин	Репродуктив-сўзли	Асосий геометрик шаклларни билишни мустаҳкамлаш мақсадида ўқувчилар билан суҳбат	Фронтал
3. Билимларни мустаҳкамлаш ва такомиллаштириш	8 мин	Тушунтиришли-иллюстратив	Ўқитувчи дарсни дарслик бўйича ташкил этади. Ишни дафтарларда бажариш усуллари кўрсатади ва тушунтиради	Фронтал
4. Билимларни қайта тиклаш ва ўқувчиларнинг фаолият усуллари эгаллаш	20 мин	Репродуктив-амалий	Болалар дарслик бўйича ва дафтарларида мустақил ишлашади. Хилма-хил геометрик шакллардан хоҳишлари бўйича нақш тузишади. Зарурий бўлганда ўқитувчи ишда индивидуал ёрдам кўрсатади	Индивидуал
5. Ўқувчилар билимлари, уқувлари ва малакаларини назорат қилиш	7 мин	Репродуктив, сўзли, кўргазмали	Ўқитувчи болалар ишининг таҳлилинини ўтказди, дарсни яқунлайди ва ўқувчилар фаолиятини баҳолайди	Фронтал

Болалар фаолияти, хулқ-атвори, ўқув-интеллектуал уқувларининг ривожланиш динамикасида содир бўлган ўзгаришларни қайд қилиш учун биз назорат кесимларини ўтказдик. Улар ёрдамида назорат ва экспериментал синфлар синалувчиларида дарсларга нисбатан содир бўлган ўзгаришлар қайд этилди.

ТЕХНОЛОГИК ХАРИТА

Мавзу : Ўтилганларни такрорлаш. Такқослаш.

Дарсинг мақсадлари:

- 1) катта кичик, тенг муносабатлари, қўшиш ва айиришни текшириш усуллари, геометрик тасаввурларни шакллантириш;
- 2) арифметик амалларни оредметлар орқали такқослаш амал комоонентлари орасидаги боьланишларга боьлиқ таркибли масалалар ечиш усуллари.
- 3) Режалаштириш босқичида зарур булган фикрлаш усуллари..

Дарсни лойиҳалаш: анализ ва синтез, умумлаштириш

Кўргазмали материал:

2) Тоққослаш белгилари : < =

3) оредметлар орқали сон ва санок тушунчасини мустаҳкамлаш

4) Кесама тушунчаси орқали таққослаш усуллари:

5) Билимларни текшириш:

6) Жадвал усулида:

Сонларни таққосла.

7) навоатгаи оосқич жадвали:

Жуф-жуфт предметларни таққослаш.	Хулоса қилиш.
Жуфт булмаган предметлар саноғини таққослаш	Натижаларни жадвалсиз арифметик амал орқали ифодалаш

8) Тарқатмали материал орқали таққослаш:

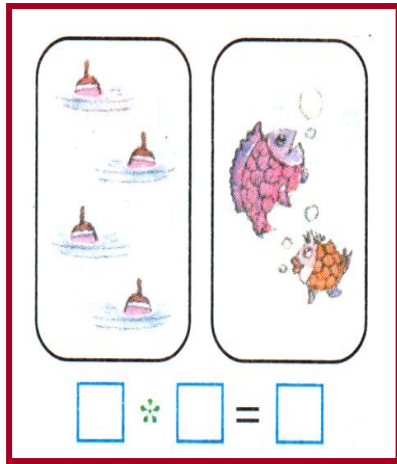
9) тасма ёрдамида таққослаш:

10) Чизма ёрдамида айирмани аниқлаш:

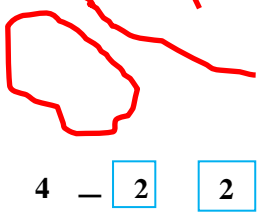
$U = K - Q$

12) Билимларни текшириш усун таққослаш қоидаларини қўллаш:

11) Жуфтликлар орқали

таққослаш:

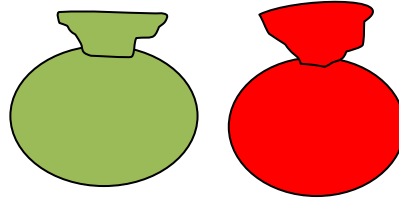

13) катта сонни тўйшни йиғинди билан ифодалаш:

$$U = K + Q$$

14) кичик сонни тўйишда йирма билан ифодалаш

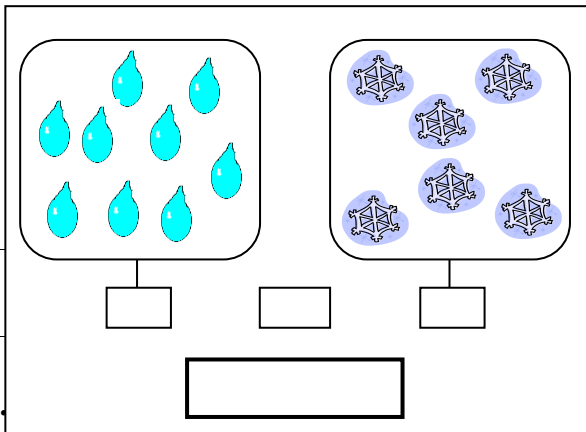
15) Ишонч Ҳосил қилиш технологияси учун танлаш усули:

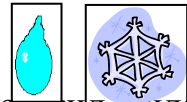
$$U = K - Q$$

Тарқатмали материал:

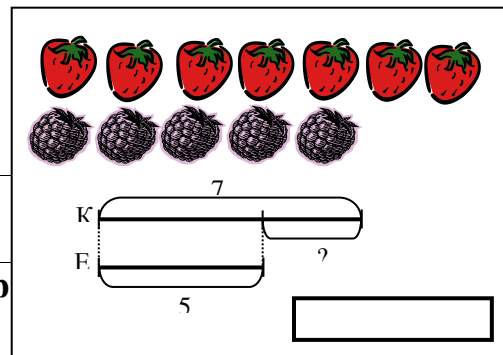
1) Ўқув жараёнини активлаштиришда амалларни танлаш учун кўргазма

2) 6 та олма 9 та юлдузча :

3) Мустақил ишлаш учун кўргазма:

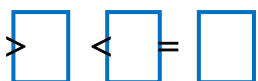
1. Доскада тушириқни шеорий усулда баён қилиш

*Мен бўш катак номаълумман,
Жумбоқ муаммога
лиммо-лим ман,
Сиримни очинг, атрофга сочинг !*

– Болалар шеорни мазмунига диққат қилинг.

Болалар шерони ўқийди.

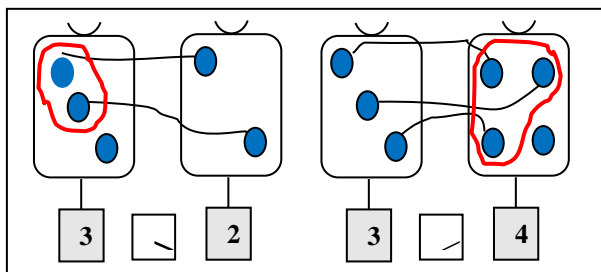
– муҳим муаммоли мазмун нимада, нимани сўралаяпти, нима экан у, болалар бу буш дача-ку, нима қиламиз, керакли белгини ёзамиз.....

– Доскага диққат қилинг (Ўқитувчи карточкаларни доскага илиб қўяди)

2. Билимларни мустаҳкамлаш.

1. Таққослашга оид кесмаларни ўлчовини ёзинг ва чизмада белгиланг
2. Кўргазмадаги тасвир орқали таққослашни бажарин моҳиятини тушунтиринг.

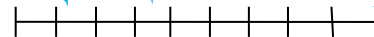
– Дам олиш дақиқаси: «Тун ва кун» ўйини.

Ҳисобланг ва натижани айтинг?
 $2 + 7 - 8 + 5 - 4 - 1 + 6 - 3 - 2 - 1.$

– Жавоб. (1.)

– Кимда жавоб бошқача?...?

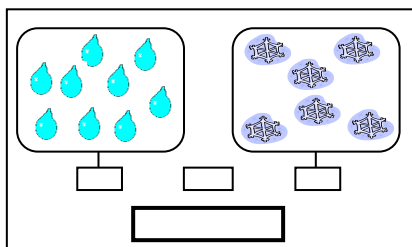
Кимда-ким қўл кўтарса ўқитувчи таҳлил қилиб савол беради..

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

– Қайси амаллари бажардингиз?
(Қўшиш ва айиришни.)

Расмга диққат қилинг, нима тасвирланган?

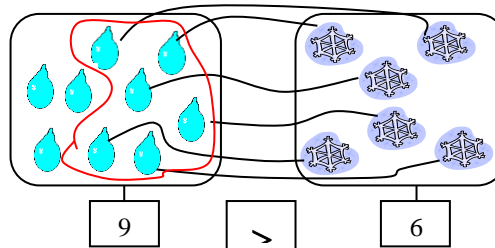

– Нима қилиш керак? (оредметлар ёрдамида сон ва санокни таққосланг.)

– Топширикни қандай бажарамиз?
(алгоритмини айтаемиз.)

–

Ушбу расмга қараб мустақил фикрланг, буни қандай бажарасиз?.

(Нима тасвирланган, нима кўп ёки камлини айтишади.)

– Ниманги бажардингиз? (таққослаш алгоритмини.)

– Энди тушуганингиз бўйича арифметик ифода тузамиз.

(Сонлар кассасидан сонларни ва амал белгиларини олиб ифода тузишади). Яхши иштирок этга

Ўқувчилар рейтинг бали эолон қилинади

3. Айрим қийинчиликлар сабабини ўрганиш.

– Қандай тўшириқ бажаришингиз керак эди? Ким учун қийинчилик туғилди?

Мустақил топшириқ билан мустаҳкамлаймиз...

4. Ўзлаштирмаган ўқувчилар билан ишлаш ва дарсни мустаҳкамлаш чора тадбирлари.

Дарсда ўз олдингизга қандай мақсад кўйдингиз? Дарс мақсадини айтинг?

Таqqoslash

Дасни мустаҳкамлашу учун бир нечата ўқувчи рейтинг баҳоланади ва топшириқлар бажарилади:

1 - кўргазмалар танланг, жуф-жуф оредметлардан ва тоқ оредметлардан иборат бўлсин, Ҳар бир оредметни келгусида ўнликлар билан белгилаш, ифодалаш мумкин бўлсин

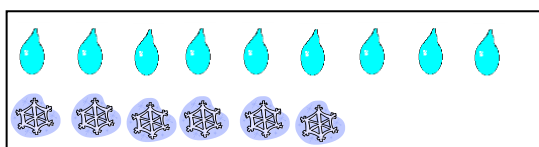
2 - вазифани аниқланг,

3 - арифетик амал бажариш мумкин бўлсин?

4 Хулоса қилинг

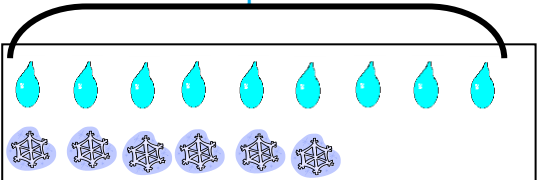
5. Муаммоли вазиятлардан чиқиш.

– Таққослай оласизми.

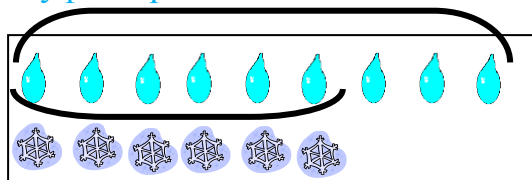
– Ҳа .

Нечата олма бор? 9 та :

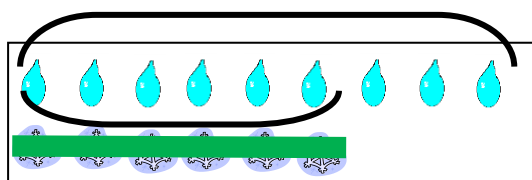

- Нечата юлдузча бор? (6 та.)
- Нима ортиб қолди? (3 та олма.)
- Қандай арифметик амал бажарамиз ? (Айиришни Ҳадлари орқали: $9 - 6 = 3$.)

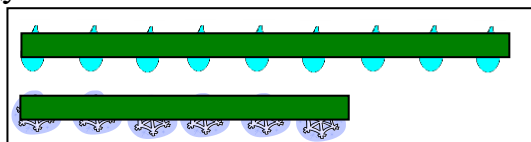
Жуфталари нечата:

– тасма ёрдамида йўамиз.

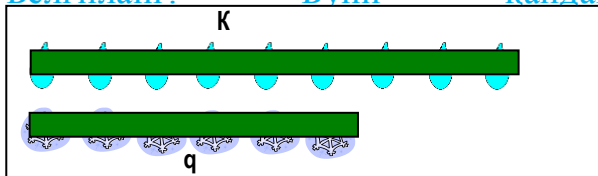

– Тасма билан ҳар иккаласини кўйамиз.

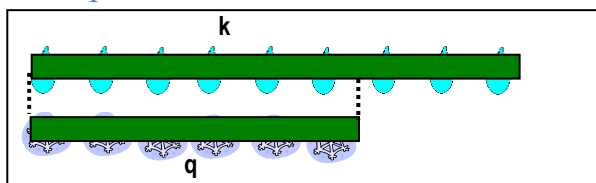

- Таққосланг қайси бири узун, қайси бири қисқа?
- Нима учун? (Олмалар юлдузчага нисбатан кўп эди.)

Белгиланг. Буни қандай

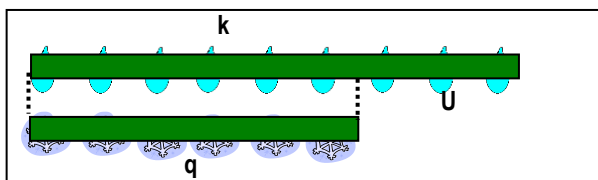
– Кўп (узун), Кам (қисқа)
Текширинг.

Тасмалар орасидаги фарқни тўинг?

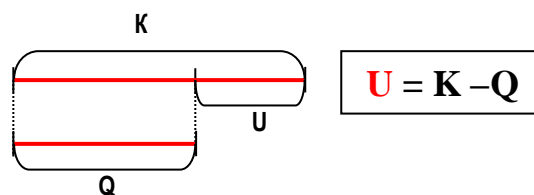
– буни қандай бажарасиз?

Доскада расмга қараб бир ўқувчи бажаради

– Узундан қисқасини айирамиз.
Буни қандай бажарасиз?

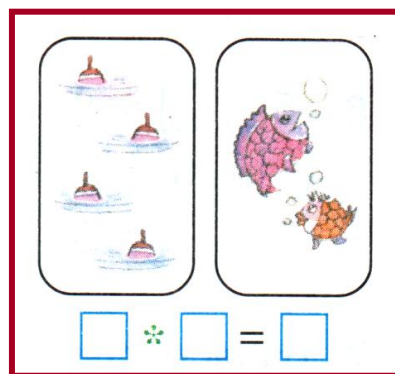
Доскада : Узун = Катта – қисқа.
Демак, схемада бажара оласизми?

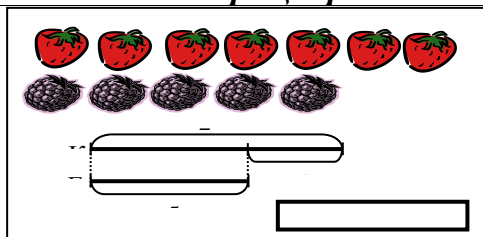
– Шунга доир чизма чиза оласизми?
Узун қисқа тушунчасини ката, кичик муносабати билан боғлай оласизми?

6. Мустақил иш учун топшириқлар.

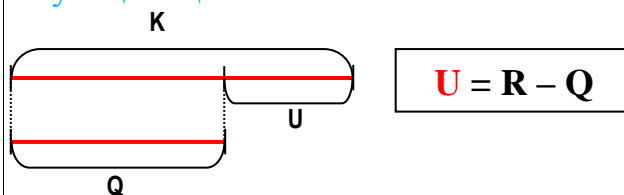
Амал бажариш қондасини тушунтиринг, нимага асосландингиз?

7. Қўшимча топшириқлар якка тартибда ўқувчилар билан ишлаш учун.

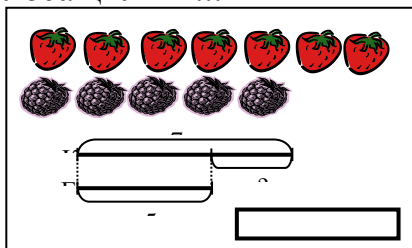

Мулоҳаза қилинг.

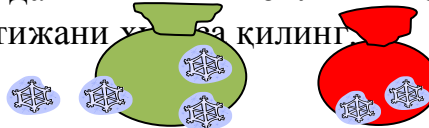
8. Тегишириш учун тўшириқлар.

Хулоса қилинг...

9. Ўқув жараёнидаги рефлексия ҳолати.

Қандай янги билим олдингиз.
Натижани хўша қилинг

Ўқитувчи , Дарсинг технологик харитасига диққат қилинг

Дарс намунаси кейинги машъулотлар учун тўлиқ ёритамиз

Darsning texnologik xaritasi

Mavzu: Ko'pburchak perimetri. Siniq chiziqning bo'g'inarini aniqlash, ularning uzunliklarining yig'indisini topish.
Soatlar soni: 1 soat.
Mavzuning qisqacha ta'rifi: To'g'ri to'rtburchak haqida o'zlashtirgan bilimlarini puxtalash. Ko'pburchak perimetri, siniq chiziqni bo'g'inarini topish va ularning uzunliklar yig'indisini aniqlashga o'rgatish.
O'quv bilish faoliyati: Metod: aqliy hujum, kommunikatsion metoddan foydalanish, didaktik o'yin, muammoli izlanish, musobaqa. Shakl: Jamoa, guruh bilan va har bir o'quvchi bilan ishlash. Jihoz: Matematika darsligi, mavzu asosida ko'rgazmali materiallar, geometrik shakllar. Nazorat: Bolalarning darsda faolligi kuzatilib, hisobga olib boriladi. Baholash: O'quvchilar reytingi dars oxirida e'lon qilinadi.
Darsning maqsad va vazifalari
Maqsadlar: Ta'limiy: a) o'quvchilarni to'g'ri to'rtburchak haqida egallagan bilimlarini boyitib borish; b) ko'pburchakning perimetri haqida bilim berish; d) o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini, qiziqishini, mantiqiy tafakkurini o'stirish, aqlini charxlash.

Tarbiyaviy: a) har bir matematik muammolarni ahillik, birodarlik, hamjihatlik, hozirjavoblik bilan bajarish fazilatlarini tarbiyalash.			
Darsning rivojlantiruvchi qismi: O'quvchilarni bilimdon, zukko bo'lishga, hayotdagi har bir narsani qadrlashga, unga mehr bilan yondashishga, muammoli vaziyatdan chiqish uchun ko'proq o'z ustida izlanishga chorlash.			
Kutilayotgan natija			
O'quvchilar dars yakunida ko'pburchakning perimetrini topish haqida bilimga ega bo'ladilar.			
Dars jarayoni va texnologiyasi			
Ishning nomi	Bajariladigan ish mazmuni	Metod	Vaqt
1-bosqich. Tashkiliy qism	Darsni tashkil etish. Navbatchi o'quvchining axborotini tinglash. Sinfning darsga tayyorligi tekshiriladi.	kommunikatsion metod	3 daqiqa
2-bosqich. (Refleksiya) ehtiyojlarni aniqlash	Dars shiori ishlab chiqiladi. Dars davomida rioya qilish kerak bo'lgan qoidalar belgilanadi.	interaktiv metod	2 daqiqa
3-bosqich. Darsning borishi	1. Uy vazifasini ko'rib, baholash. 2. O'tilgan mavzuni mustahkamlash.	savol-javob didaktik o'yin	3 daqiqa 4 daqiqa
	3. Dam olish daqiqasini o'tkazish. 4. Yangi mavzuni bayon etish. Ko'pburchak perimetrini topish haqida bilim berish (qoidasi bilan tanishtirish). 5. To'rtburchak perimetrini topib, daftariga chizdirish. 6. Misol, masalalarni og'zaki va yozma ravishda bajarish.	qo'shiq evristik metod amaliy mashg'ulot muammoli izlanish	2 daqiqa 8 daqiqa 6 daqiqa 10 daqiqa
4-bosqich. Mustahkamlash	Siniq chiziqlarning bo'g'inlarini aniqlashga doir amaliy mashg'ulot o'tkazish orqali mavzu mustahkamlanadi.	amaliy mashg'ulot	3 daqiqa
5-bosqich. Baholash	1. O'quvchining darsda ishtiroki hisobga olinib, reytingi e'lon qilinadi. 2. Dars yakunlanadi.	musobaqa	1 daqiqa 1 daqiqa
6-bosqich. Baholash	Uyga vazifa 6-misol.	tushuntirish	2 daqiqa

Darsning borishi:

1. Uy vazifasini tekshirish. 6-misol.

2. O'tilgan mavzuni mustahkamlash maqsadida «Ha va yo'q o'yinini o'tkazish.

– Qo'shishni ayirish amali bilan tekshirish mumkinmi?

– Ha.

– Hamma tomonlari bir-biriga teng bo'lgan shaklni uchburcha desak bo'ladimi?

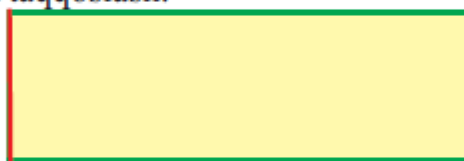
– Yo'q.

– Goniya yordamida to'g'ri to'rburchakning burchagini topish mumkinmi?

– Ha.

3. Yangi mavzuni bayon etish.

To'g'ri to'rtburchakning ikkita qarama-qarshi tomoni yashil rangga qolgan ikkita qarama-qarshi tomoni qizil rangga bo'yalgan, qog'ozda xuddi shunday to'rtburchak qirqing va qarama-qarshi tomonlarini buklay yo'li bilan taqqoslash.

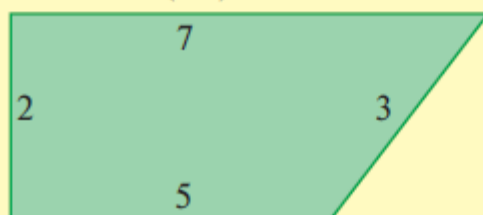
To'g'ri to'rtburchakning hamma tomonlari uzunliklari yig'indisini topish.

To'rtburchakning hamma tomonlari uzunliklari yig'indisi bu to'rtburchakning perimetridir.

Quyidagi to'rtburchakning perimetrini toping, to'g'ri topganligingizni tekshiring.

$$2+5+3+7=17 \text{ (sm)}$$

3-masalani yechish.

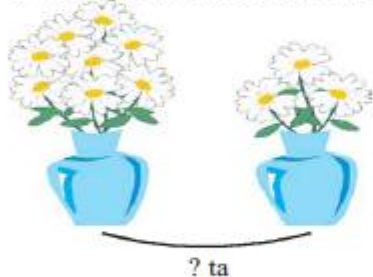
a) 1-likopchada – 9 (ta) }
2-likopchada – 3 (ta) }? (ta). Yechish: $9+3=12$ (ta) somsa.

Javob: Ikkinchi likopchada 12 ta somsa bor.

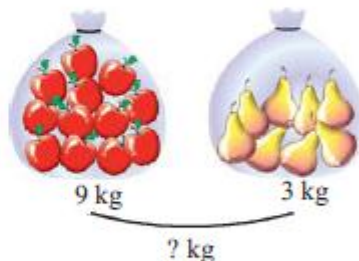
b) Katak daftar – 8 (ta) }
Bir chiziq daftar – 3 (ta) }? (ta). Yechish: $8+3=11$ (ta) daftar.

Javob: Akbarning onasi 11 ta daftar olib kelgan.

4-masalada rasm asosida masala tuzib, uni yechishga o'rgatish.

Yechish: $8+3=11$ (ta) gul
Javob: Ikkala vazada 11 ta gul bor.

Yechish: $9+3=12$ (kg)
Javob: Ikkala xaltadagi mevalar 12 kg.

4. Darsni yakunlash.

5. Uyga vazifa: 6-misol

3-misolni yechish.

$$50 \text{ sm} + 40 \text{ sm} = 90 \text{ sm}$$

$$20 \text{ dm} - 10 \text{ dm} = 10 \text{ dm}$$

$$70 \text{ dm} - 20 \text{ dm} = 50 \text{ dm}$$

$$30 \text{ sm} + 30 \text{ sm} = 60 \text{ sm}$$

4-masalani yechish.

1-to'pda – 48 (m) }
2-to'pda – ?, 8 (m) kam }? m

Yechish: 1) $48-8=40$ (m) ikkinchi to'pdagi gazlama.

2) $48+40=88$ (m) ikkala to'pdagi gazlama.

Javob: Ikkala to'pda 88 metr gazlama bor.

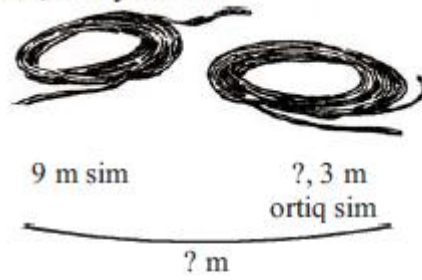
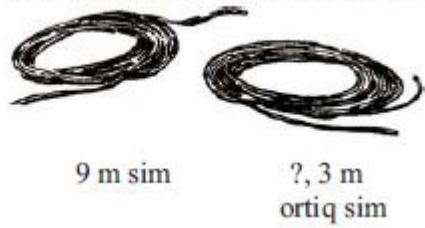
5-misol.

Siniq chiziqning har bir bo'g'inining uzunligini aniqlab, ularning uzunliklarining yig'indisini topishga o'rgatish.

4. Uyga vazifa: 6-misol.

3-masala. Rasm asosida masala tuzib, uni yechish.

Yechish: $9+3=12$ (m) sim.
 Javob: Ikkinchi o'ramda
 12 metr sim bor.

1) $9+3=12$ (m) ikkinchi o'ramdagi sim
 2) $9+12=21$ (m) ikkala o'ramdagi sim

4-misol. Qiymatlari bir xil bo'lgan misollarni topish.

$7+5$	$9+2$	$8+6$	$9+4$
$6+6$	$8+5$	$9+3$	$7+6$
$9+5$	$7+7$	$6+5$	$8+4$
$7+5=12 \square$	$9+2=11 \triangle$	$8+6=14 \circ$	$9+4=13 \diamond$
$6+6=12 \square$	$8+5=13 \diamond$	$9+3=12 \square$	$7+6=13 \diamond$
$9+5=14 \circ$	$7+7=14 \circ$	$6+5=11 \triangle$	$8+4=12 \square$

**МАТЕМАТИКА ДАРСЛАРИДА БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИ-
 НИНГ ЎҚУВ-ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ҚОБИЛИЯТИНИ
 РИВОЖЛАНТИРИШГА ОИД ТЕСТ НАМУНАЛАРИ**

№1 Тест
Тема: 3 сони

Фамилия, И.Ш _____

1.Қаторни давом эттиринг.

3	\triangle	2	\square	1	\circ														
1	1	1		2	2	2		3	3	3		1							

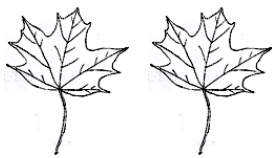
2.Катакларга тегишли рақамни ёзинг.

1 а мос

< 1

= 2

< 3

> 1

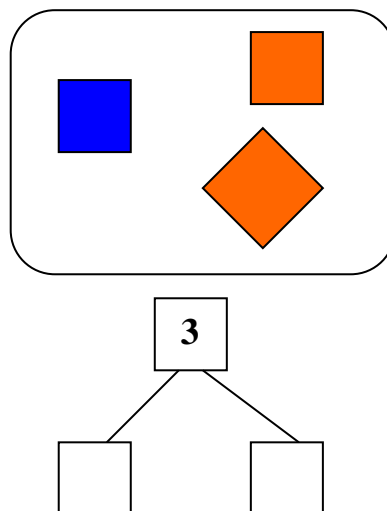
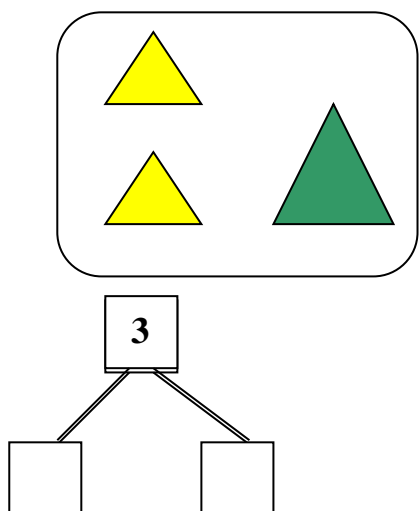

= 3

< 2

45

4*. Фигураларни груҳларга ажратинг.

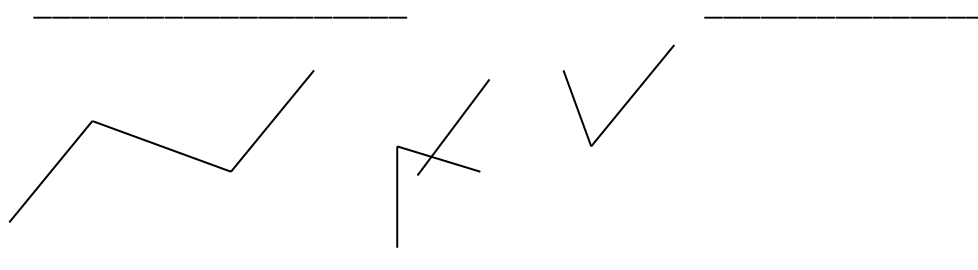
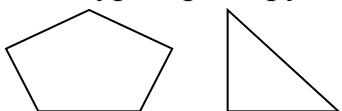
№ 2 Тест

Тема: То`г`ри чизик кесмаси. Кесманинг узунлиги.

Фамилия, И.Ш _____

1. Нуқталарни тутуштинг нима Ҳосил бўлади.

2. Фигураларни груҳларга ажратиб ёзинг.

3. Тўғри жавобларни белгиланг.

1=2

2 < 3

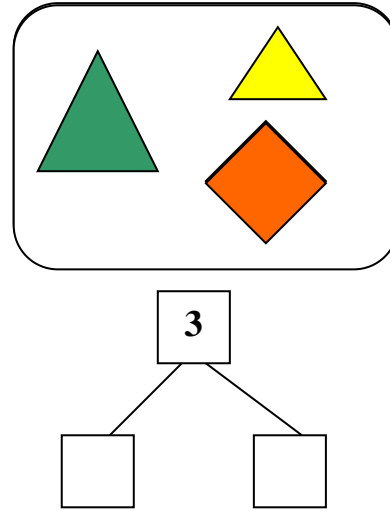
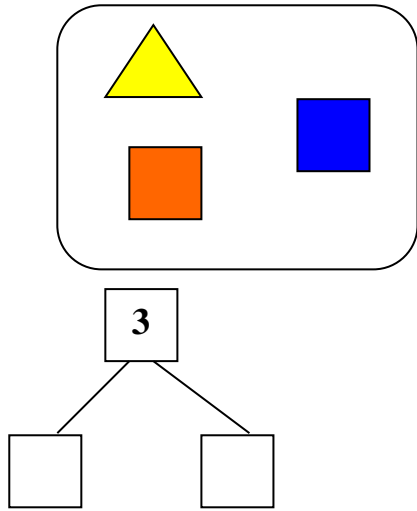
3 > 2

1 < 2

$2 = 3$

$2 = 2$

4*. Фигураларни грухларга ажратинг.

№3 Тест (1 -қатор)

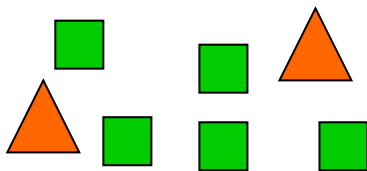
Тема: Қўшилувчилар, йиғинди.

Қўшишнинг ўрин алмаштириш хоссаси

1. Қўшилувчиларни белгиланг:

$9 + 1 = 10$

2. Бу ифодалардан қайси бири расмни ифодалайди? Тагига чизинг.

$5-2$

$1+7$

$4+3$

$5+2$

$4+2$

$2+7$

3. Ҳисобланг:

$3+2=$

$3-1=$

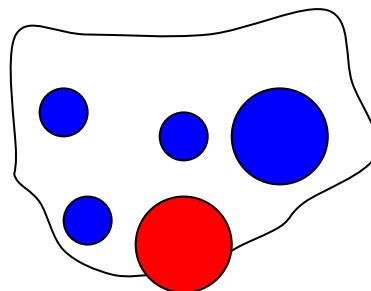
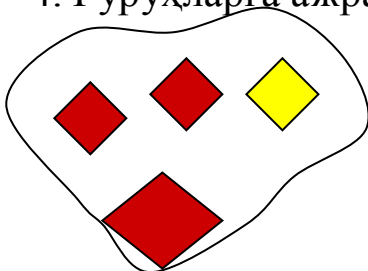
$5-3=$

$7-4=$

$7+2=$

$4+3=$

4. Грухларга ажратинг:

5. Тўғри тенглик ҳосил қилинг.

$$4 + 2 = \square + 2$$

$$7 + 3 = \square \neq \square$$

$$\square +$$

$$= \square +$$

6*. Давом эттиринг.

№3 Тест (2 - қатор)

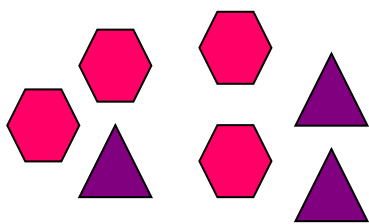
Тема: Қўшилувчилар, йиғинди.

Қўшишнинг ўрин алмаштириш хоссаси

1. Қўшилувчиларни белгилаңг:

$$5 + 3 = 8$$

2. Бу ифодалардан қайси бири расмни ифодалайди? Тагига чизинг.

$$7 - 4$$

$$4 + 3$$

$$7 - 3$$

$$7 + 4$$

$$4 + 5$$

$$7 - 1$$

3. Ҳисобланг:

$$4 + 2 =$$

$$3 - 2 =$$

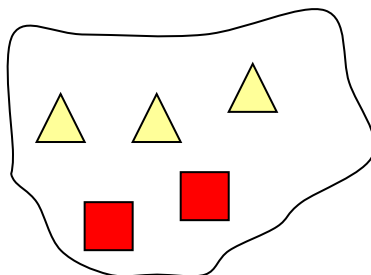
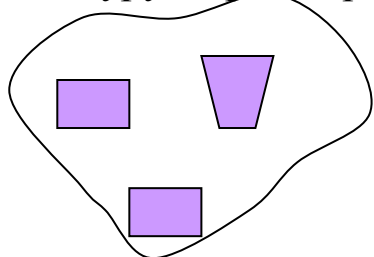
$$6 - 3 =$$

$$4 - 3 =$$

$$5 + 1 =$$

$$3 + 2 =$$

4. Гуруҳларга ажратинг:

5. Тўғри тенглик ҳосил қилинг.

$$3 + 1 = \square + 3$$

$$6 + 2 = \square + \square$$

$$5 + \square = 1 + \square$$

6*. Давом эттиринг.

№4 Тест (1 - қатор)
Тема: Камаювчи. Айрилувчи. Айирма.

1. Қаторни давом эттиринг.

5	0	5	5	0	0									

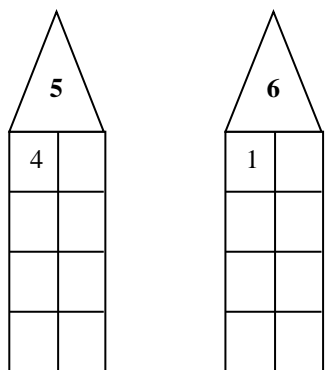
2. Ифода нимани билдиради. Масала тузинг ва ечинг:

Olmalar va noklar. 7-2

Katta va kichik
koptoklar. 5-1

Uchburchak va
doiralalar. 6-3

4. Тушириб қолдирилган сонларни ёзинг.

4. Мисолларни ечинг:

$7 - 4 - 1 =$

$6 - 5 + 2 =$

$7 - 5 + 1 =$

$6 - 1 - 2 =$

$7 - 2 - 4 =$

$6 - 4 + 4 =$

5*. Қизил, кўк ва яшил рангларда бўйаш мумкин бўлган усулларни кўрсатинг:

№4 Тест (2 - қатор)

Тема: Камаювчи. Айрилувчи. Айирма.

1. Қаторни давом эттиринг.

6	0	6	6	0	0										

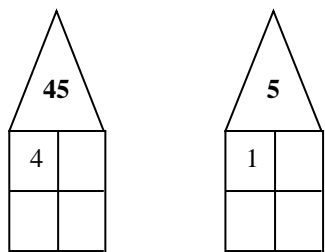
2. Ифода нимани билдиради. Масала тузинг ва ечинг:

Qizil va sariq gullar. 6-3

Kichik va kata sharlar. 4-2

Uchburchaklar va to'rtburchaklar. 5-4

4. Тушириб қолдирилган сонларни ёзинг.

4. Мисолларни ечинг:

$5 - 3 + 2 =$

$6 - 5 + 4 =$

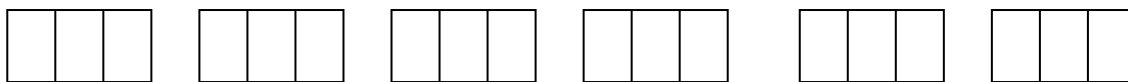
$4 - 1 - 3 =$

$4 + 3 - 1 =$

$7 - 3 + 2 =$

$7 - 6 + 2 =$

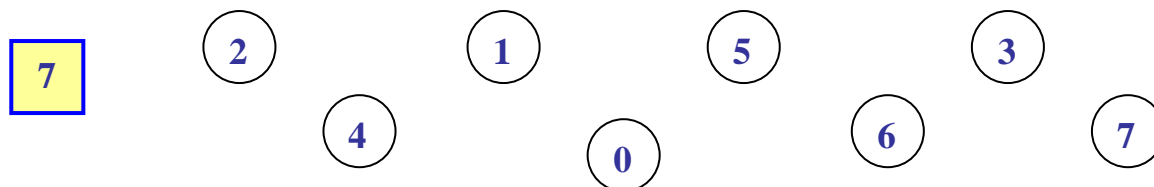
5*. Сарик, кўк ва қизил рангларда бўяш мумкин бўлган усулларни кўрсатинг:

№5 Тест (1 -қатор)

Тема: 1дан 7 гача булган сонлар.

1. Жавоби 7 сонини ҳосил қилиш мумкин бўлган ҳар иккита сони бир хил рангда бўянг.

2. Ифодани таққосланг:

$4 - 3 \square 5 - 3$

$3 + 4 \square 4 + 3$

$6 + 1 \square 6 - 1$

$2 + 4 \square 3 + 2$

3. Тушириб қолдирилган сонларни ёзинг.

●	● ●		● ● ● ●		● ● ● ● ● ●	
1	2		4		6	

4. Жадвалга жавобларни ўсиб бориш тартибида ёзинг ва яширинган сўзни ўқинг.

$4 - 1 - 2 = \boxed{\text{P}}$

$2 - 1 + 2 = \boxed{\text{X}}$

$7 - 2 + 0 = \boxed{\text{A}}$

$4 + 2 + 1 = \boxed{\text{O}}$

$1 + 1 + 0 = \boxed{\text{A}}$

$3 + 2 + 1 = \boxed{\text{K}}$

$5 + 1 - 2 = \boxed{\text{T}}$

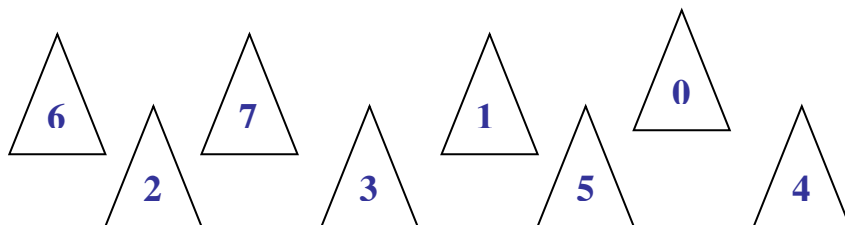
$3 + 4 + 1 = \boxed{\text{R}}$

№5 Тест (2 -қатор)

Тема: 1дан 7 гача бўлган сонлар.

1. Жавоби 7 сонини ҳосил қилиш мумкин бўлган ҳар иккита сони бир хил рангда бўянг

7

2. Ифодани

1						7	
				A			P

таққосланг:

$5 - 2 \quad \square \quad 4 - 2$

$\square + 1 \quad 1 + 6$

$1 + 5 \quad \square \quad 5 - 1$

$3 + 2 \quad \square \quad 4 + 3$

3. Тушириб қолдирилган сонларни ёзинг.

1		3	4		6	

--	--	--	--	--	--	--	--

4. Жадвалга жавобларни ўсиб бориш тартибида ёзинг ва яширинган сўзни ўқинг.

$7 - 2 + 3 =$	T	$7 - 4 + 1 =$	E
$1 + 4 - 2 =$	B	$2 + 3 - 3 =$	Z
$6 - 3 + 2 =$	K	$6 - 3 + 4 =$	S
$3 + 2 - 4 =$	O`	$5 + 2 + 2 =$	O
$1 + 2 + 3 =$	I	$5 + 2 - 2 =$	N

										10
									O	

№6 Тест (1-қатор)
Тема: 8 СОНИ.

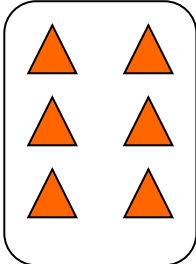
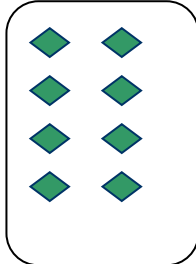
1. Қаторни давом эттиринг.

8	7		8	8	7									
---	---	--	---	---	---	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2. 8 га тўлдириш учун бўш катакларга тегишли рақамни ёзинг.

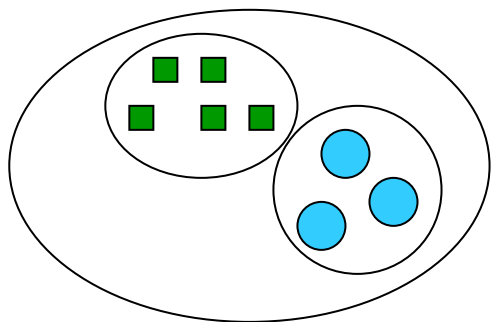
7 olma.	<input type="text"/> + 7	2 + <input type="text"/>	2 ta daftar.
3 ta gul.	<input type="text"/> + 3	4 + <input type="text"/>	4 ta qalam.

3. Таққосланг:

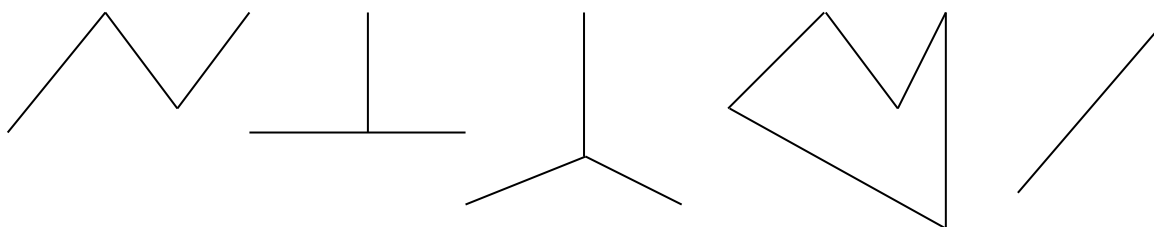
	
<input type="text"/>	<input type="text"/>

5 <input type="text"/> 3	6 + 2 <input type="text"/> 7 + 1
8 <input type="text"/> 7	8 - 3 <input type="text"/> 7 - 2

4. Расмга кўра барча тенгликларни тузинг.

5*. Кесма ва эгри чизиқларни белгиланг.

№6 Тест (2-қатор)
Тема: 8 СОНИ.

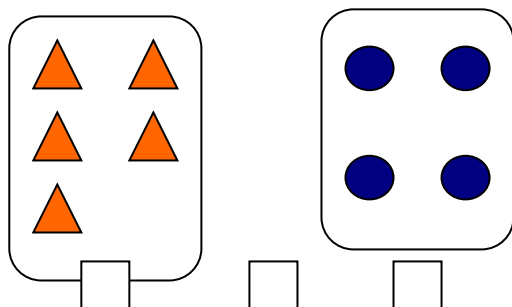
1. Қаторни давом эттиринг.

8	6		8	8	6									
---	---	--	---	---	---	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2. 8 га тўлдириш учун бўш катакларга тегишли рақамни ёзинг.

4 ta nok.	$4 + \square$	$\square + 3$	5 ta pomidor.
7 bodring.	$\square + 1$	$\square + 6$	2 ta limon.

3. Таққосланг:

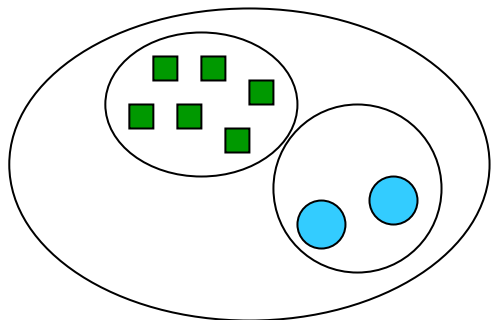
$4 \square 3$

$4 + 4 \square 5 + 3$

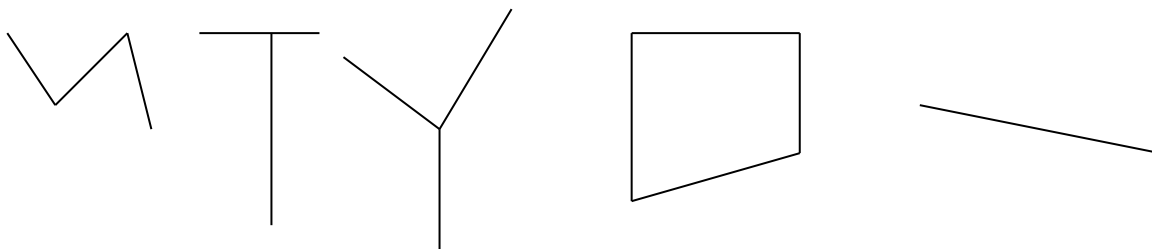
$6 \square 8$

$8 - 2 \square 7 - 4$

4. 4. Расмга кўра барча тенгликларни тузинг.

5*. Кесма ва эгри чизиқларни белгиланг.

№7 Тест (1 -қатор)
Тема: 1 дан 8 гача бўлган сонлар

1.Қаторни давом эттиринг.

3	5	7		7	3	5									
△	○	△	○												

2.Тушириб қолдирилган сонларни ёзинг

7	1		3	0
		5		

8	4		6		3
		0		7	

3. Ифода нимани билдиради. Масала тузинг ва ечинг:

Olma va anor.
Ifodalar.
2 + 6 4 + 4
3 + 5

4. Жавобни ўсиб бориш тартибида ёзинг ва яширинган сўзни ўқинг.

$$1 + 5 = X \quad 5 + 3 = A$$

$$3 + 4 = T \quad 6 - 1 = A$$

$$8 - 5 = \Pi$$

$$1 + 7 = A \quad 5 - 1 = Л$$

$$4 - 2 = O$$

$$6 + 1 = M$$

№7 Тест (2 -катор)

Тема: 1 дан 8 гача бўлган сонлар

1.Қаторни давом эттиринг.

4	6	8		8	6	4								
△	◇	△	◇											

2.Тушириб қолдирилган сонларни ёзинг

6	1		3	0
		2		

8	4		6		3
		0		7	

3. Ифода нимани билдиради. Масала тузинг ва ечинг:

<p>Olma va nok. Ifodalar. 2+6 4+4 3+5</p>

4. Жавобни ўсиб бориш тартибида ёзинг ва яширинган сўзни ўқинг.

$7-1=$	Б	$3+1=$	У
$5+3=$	Л	$4-2=$	Ф
$4+1=$	Т	$8-1=$	О

$8-2=$	О	$1+1=$	О
$1+7=$	К	$3+2=$	Т
$7-3=$	П	$7-3=$	К

№8 Тест (1-қатор)

Тема: 9 сони.

1.Қаторни давом эттиринг.

9	8		9	9	8									
---	---	--	---	---	---	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2.Таққосланг ($>$, $<$, $=$)

$9-5$ $1+3$ $7+2$ $8+1$

$6+2$ $5-3$ $8-4$ $6-2$

$4-2$ $3-1$ $5+2$ $5+3$

3.Ҳисобланг.

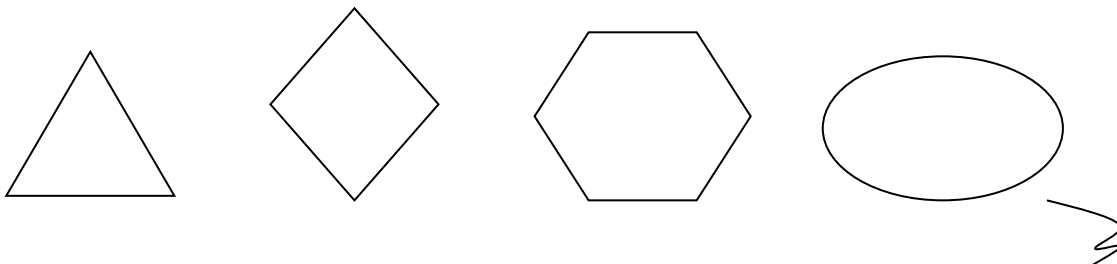
$4+1=$ $8-2=$

$4+2=$ $8-3=$

$4+3=$ $8-4=$

$4+4=$ $8-5=$

4.Номлари бор фигураларни эгричилик билан чизинг.

Олтибурчак

Кўпбурчак

Доира

Тўртбурчак Учбурчак

№8 Тест (2-қатор)

Тема: 9 сони.

1.Қаторни давом эттиринг.

8	9		8	8	9									
---	---	--	---	---	---	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2.Таққосланг: ($>$, $<$, $=$)

$5+3 \square 3+5$

$7+2 \square 8-1$

$7-2 \square 6-2$

$8-3 \square 5-3$

$4+1 \square 4+2$

$2+1 \square 4+2$

3.Ҳисобланг:

$5+1=$

$9-2=$

$5+2=$

$9-3=$

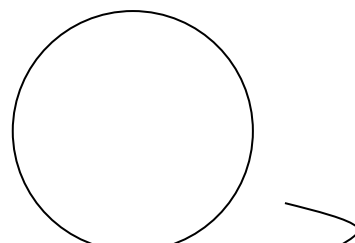
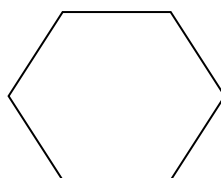
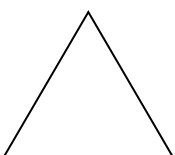
$5+3=$

$9-4=$

$5+4=$

$9-5=$

4.Номлари бор фигураларни эгричирик билан чизинг.

Учбурчак Олтибурчак Кўпбурчак Доира Тўртбурчак

№9 Тест (1-қатор)
Тема: Ноль сони.

1.Қаторни давом эттиринг.

0	1	0	1												
○	○	△													

2.Тўғри тенгликни белгиланг.

1+0=1 5-0=5 4+0=0 0-8=0 0+0=2 0 - 0=0

3. «*» ўрнига «+» ёки «-» белгисини қўйинг тўғри тенглик ҳосил бўлсин.

6*0*2=4 8*0*1=9 9*0*2=7 9*0*1=8 5*4*0=1 6*38`=3

4*.Буви, битта набира, 2 та ота, 2 та ўғил бирга кетмоқда.Улар неча киши?
Жавоб:_____

№9 Тест (2-қатор)
Тема: Ноль сони.

1.Қаторни давом эттиринг.

1	0	0	1												
○	△	○													

2. Тўғри тенгликни белгиланг.

$3+0=3$ $7-0=7$ $6+0=0$ $0-8=0$ $0-5=5$ $0-0=1$

3. «*» ўрнига «+» ёки «-» белгисини қўйинг тўғри тенглик ҳосил бўлсин

$4*4*=5$ $7*0*2=9$

$10*0*3=7$ $6*4*1=3$

$6*4*0=10$ $8*0*2=6$

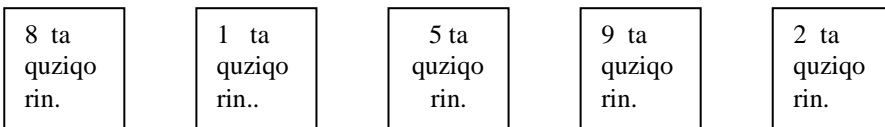
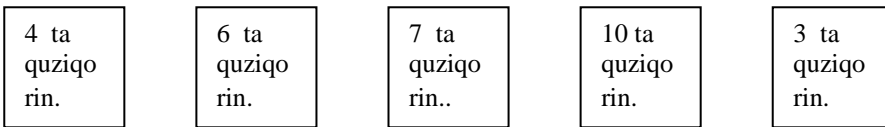
4*. Думолоқ тортни 3 мартада тенг 8 бўлакка бўлинг. Буни қандай бажариш мумкин.? Изоҳланг.

Жавоб: _____

№10 Тест (1-қатор)

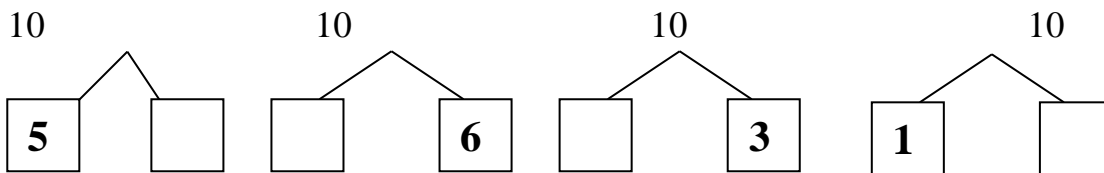
Тема: 10 сони

1. Сонларни чизиклар билан бирлаштиринг ва 10 га тўлдириңг.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

2. Бўш катакларни тўлдириңг.

3. >, <, = белгилари ёрдамида ифода тузинг.

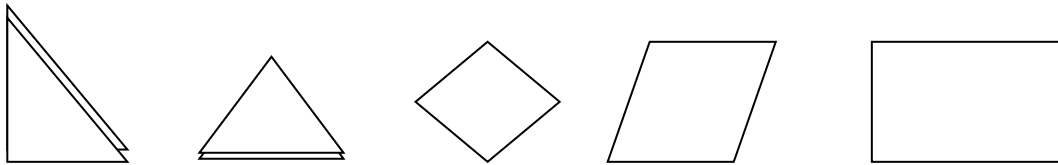
4 olma
6 ta nok

5 ta torvuz
5 ta qovun

3 ta choynak
6 ta piyola

9 ta konfet
1 ta likopcha

4*. Учбурчакларни топинг.

№10 Тест (2-катор)

Тема: 10 сони

1. Сонларни чизиклар билан бирлаштинг ва 10 га тўлдилинг.

3 ta olma.

10 ta olma

5 ta olma

8 ta olma

1 ta olma.

7 ta olma

2 ta olma

6 ta olma

4 ta olma

9 ta olma

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

2. Бўш катакларни тўлдилинг.

10

2 □

10

4 □

10

7 □

10

9 □

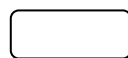
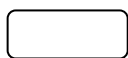
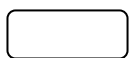
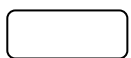
3. $>$, $<$, $=$ белгилари ёрдамида ифода тузинг.

3 ta atirgul
va 4 ta lola

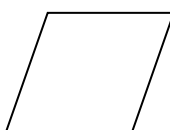
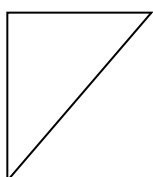
8 ta pomidor
va 7 ta bodring

3 ta asal ari
va 3 ta chinni gul

5 ta olma va
4 ta anor

4*. Тўртбурчакларни топинг.

ИККИНЧИ ЯРИМ ЙИЛЛИК УЧН МУСТАҚИЛ ИШЛАР (1-СИНФ)

Икки хонали сонни ифодалаш

1-қатор

1. Сананг. Ҳар бир ўнликни рангли қалам билан бўянг. Катакчага нечата ўнлик ва бирлик борлигини ёзинг.

2. Ўс

3. Катакчаларни тўлдиринг.

7ўнл. 8 бир.. =

--	--

--

3ўнл. 1 бир. =

--	--

--

9 ўнл .0 бир.. =

--	--

--

53 = ўнл. бир. 40 = ўнл. бир. 25 = ўнл. бир.

4. 55 дан ката 70 дан кичик сонларни ёзинг.

Энг катта сонни кўк рангли ва энг кичик сонни қизил рангли қалам билан белгиланг.

5. Уй пештобида 31-51 ёзилган. Уйда нечада хонадон бор?

Бор хонадаонлар рақами тагига чизинг..

№ 29, № 34, № 56, № 49, № 30, № 31 - 51 , № 33

Икки хонали сони ифодалаш

2-қатор

1 Сананг. Ҳар бир ўнликни рангли қалам билан бўянг. Катакчага нечата ўнлик ва бирлик борлигини ёзинг.

2. Ўси

62

67

61

69

66

64

63

65

60

68

3. Катта рақамни ёзишга ёрдам қилиш

5 д. 6 ед. = д. ед. 3 д. 5 ед. = д. ед. 7 д. 0 ед. = д. ед.

4. = д. ед. 90 = д. ед. 5 д. ед.

4. 65 дан ката 80 дан кичик сонларни ёзинг.

Энг катта сонни кўк рангли ва энг кичик сонни қизил рангли қалам билан белгиланг.

5. Уй пештобида 69-74 ёзилган. Уйда нечада хонадо

69 - 74

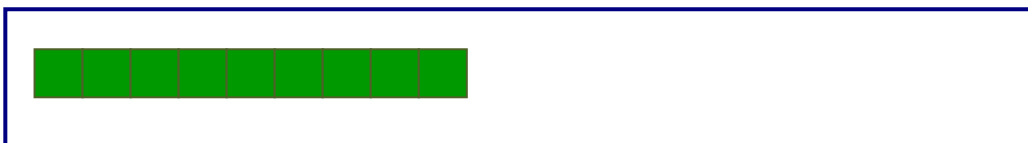
Бор хонадаонлар рақами тагига чизинг..

№ 69, № 47, № 70, № 60, № 30, № 71, № 75, № 73

«... та кам», «... та кўп»

1-Қатор

1. Квадратдан иккита ортиқ доира чизинг.

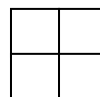
2. Ҳар бирини 5 та ортиринг.

7	9	10	12	14	16	17

3. Биринчи кесма 11 см ва иккинчиси биринчисидан 5 см қисқа бўлган кесма чизинг.

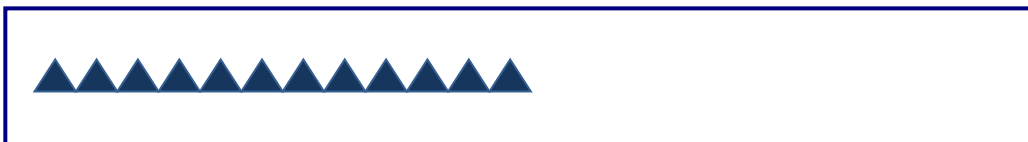

4. Ёзинг: 19 сонидан 2 та ортиқ
 13 сони 17 тага кам

2-Қатор

1. Учбурчаклардан 6 та кам доира чизинг.

2. Ҳар бирини 4 та камайтиринг.

8	10	12	14	16	17	19

3. Иккита кесма чизинг. Улардан бири 9 см, иккинчиси эса ундан 3 см ортиқ бўлсин

4. Ёзинг:
11 сони 18 тага кам

17 сонидан 5 та ортик

Қўшиш ва айириш

1-Қатор

1. Мулоҳазани давом эттиринг. Тўғри жавобга × белги қуйинг.

Qo'shiluvchini topish uchun ...

Yig'indidan ikkichi qo'shiluvchini ayir

Ayirmadan kamayuvchini ayir

Қўшилувчиларни қўшинг

2. Камайувчини остига бир чизик, айрилувчига икки чизик, айirmaга уч чизик чизинг.

$$12 - 3 = 9$$

$$17 - 1 = 16$$

3. Жадвални тўлдириг.

Қўшилувчи	11	9		16	8	
қўшилувчи	1		3	2		5
Йиғинди		12	12		18	14

2-Қатор

1. Мулоҳазани давом эттиринг. Тўғри жавобга × белги қуйинг.

Ayirmaga ayriluvchini qo'shsak ...

Камайувчи

Айрилувчи

Қўшилувчи

2. Йиғиндини остига икки чизик ва қўшилувчини остига бир чизик чизинг..

$$12 + 3 = 15$$

$$17 + 1 = 18$$

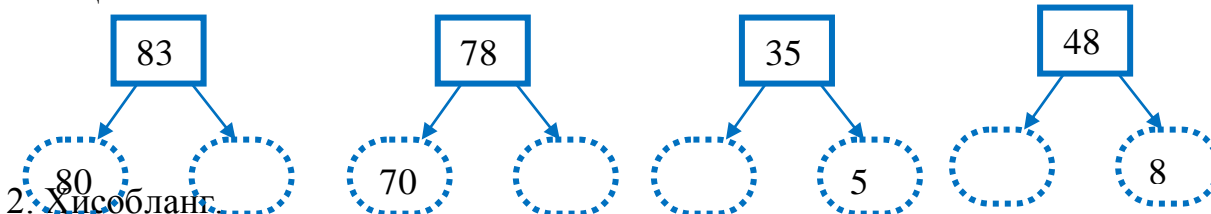
3. Жадвални тўлдириш.

Камаювчи	11	19		16	18	
Айрилувчи	1		3	2		5
Айирма		10	12		8	14

100 ичида қўшиш ва айириш.

1-қатор

1. Рақамни ёзинг.

2. Ҳисобланг.

$$64 + 5 = \begin{array}{|c|c|} \hline & \\ \hline & \\ \hline \end{array}$$

$$58 - 5 = \begin{array}{|c|c|} \hline & \\ \hline & \\ \hline \end{array}$$

$$31 + 7 = \begin{array}{|c|c|} \hline & \\ \hline & \\ \hline \end{array}$$

$$43 - 3 = \begin{array}{|c|c|} \hline & \\ \hline & \\ \hline \end{array}$$

$$42 + 6 = \begin{array}{|c|c|} \hline & \\ \hline & \\ \hline \end{array}$$

$$28 - 6 = \begin{array}{|c|c|} \hline & \\ \hline & \\ \hline \end{array}$$

3. Ҳисобланг.

$$72 + \square = 76$$

$$\square + 20 = 70$$

$$63 - \square = 60$$

$$\square - 33 = 20$$

$$64 + \square = 68$$

$$47 - \square = 35$$

4. Таққосланг.

$$27 \dots 20 + 7$$

$$26 \dots 14 + 2$$

$$72 \dots 62 + 1$$

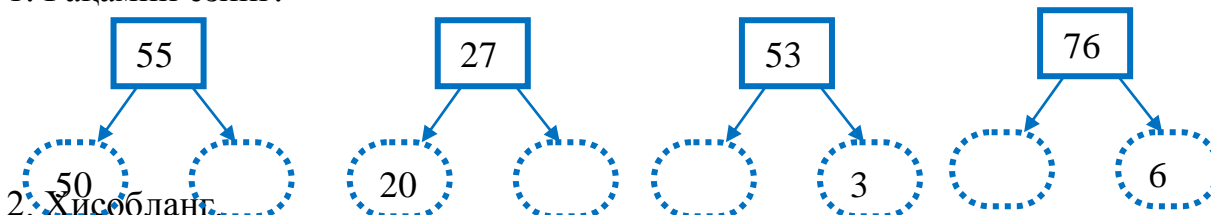
$$23 - 3 \dots 19$$

$$52 \dots 52 - 2$$

$$40 - 1 \dots 39$$

2-қатор

1. Рақамни ёзинг.

2. Ҳисобланг.

$$34 + 3 = \begin{array}{|c|c|} \hline & \\ \hline & \\ \hline \end{array}$$

$$68 - 6 = \begin{array}{|c|c|} \hline & \\ \hline & \\ \hline \end{array}$$

$$32 + 4 = \begin{array}{|c|c|} \hline & \\ \hline & \\ \hline \end{array}$$

$$47 - 7 = \begin{array}{|c|c|} \hline & \\ \hline & \\ \hline \end{array}$$

$$82 + 5 = \begin{array}{|c|c|} \hline & \\ \hline & \\ \hline \end{array}$$

$$88 - 5 = \begin{array}{|c|c|} \hline & \\ \hline & \\ \hline \end{array}$$

3. Ҳисобланг.

$$27 + \square = 29$$

$$\square + 30 = 70$$

$$83 - \square = 80$$

$$\square - 25 = 20$$

$$72 + \square = 75$$

$$37 - \square = 26$$

4. Таққосланг.

$$34 \dots 30 + 4$$

$$36 \dots 23 + 3$$

$$75 \dots 63 + 1$$

$$83 - 3 \dots 79$$

$$69 \dots 69 - 9$$

$$50 - 2 \dots 48$$

100 ичида қўшиш ва айириш.

1-қатор

1. Амалларни бажаринг.

$$\boxed{24} \longrightarrow \boxed{+6} \longrightarrow \boxed{} \longrightarrow \boxed{-4} \longrightarrow \boxed{}$$

$$\boxed{46} \longrightarrow \boxed{+4} \longrightarrow \boxed{-8} \longrightarrow \boxed{}$$

2. Ҳисобланг.

$$\begin{array}{l} 34 + 6 = \boxed{} \\ 58 - 8 = \boxed{} \end{array} \quad \begin{array}{l} 62 + 8 = \boxed{} \\ 47 - 5 = \boxed{} \end{array} \quad \begin{array}{l} 25 + 4 = \boxed{} \\ 88 - 5 = \boxed{} \end{array}$$

3. Таққосланг.

$$\begin{array}{lll} 34 + 1 \dots 34 + 2 & 45 + 5 \dots 50 - 5 & 71 + 1 \dots 80 - 1 \\ 60 - 30 \dots 70 - 40 & 100 - 10 \dots 89 + 1 & 84 + 2 \dots 86 - 1 \end{array}$$

4. + ёки - ишорасини қўйинг.

$$27 \dots 1 > 26 \dots 1 \qquad 20 \dots 80 > 80 \dots 20$$

2-қатор

1. Амалларни бажаринг.

$$\boxed{36} \longrightarrow \boxed{-5} \longrightarrow \boxed{} \longrightarrow \boxed{+5} \longrightarrow \boxed{}$$

$$\boxed{68} \longrightarrow \boxed{+2} \longrightarrow \boxed{-9} \longrightarrow \boxed{}$$

2. Ҳисобланг.

$$\begin{array}{l} 64 + 6 = \boxed{} \\ 85 - 4 = \boxed{} \end{array} \quad \begin{array}{l} 26 + 3 = \boxed{} \\ 27 - 7 = \boxed{} \end{array} \quad \begin{array}{l} 37 + 3 = \boxed{} \\ 76 - 5 = \boxed{} \end{array}$$

3. Ифодани таққосланг.

$$\begin{array}{lll} 50 - 20 \dots 70 - 30 & 100 - 20 \dots 78 + 2 & 73 + 4 \dots 79 - 2 \\ 11 + 1 \dots 20 - 9 & 14 + 7 \dots 19 + 3 & 93 - 3 \dots 93 + 3 \end{array}$$

4. + ёки - ишорасини қўйинг.

$$18 \dots 10 > 18 \dots 10 \qquad 72 \dots 20 < 72 \dots 20$$

Амалларни бажариш тартиби.

1. Амалларни бажариш тартибини аниқланг.

$$(A - B) + C$$

$$(A - O) + (C + B)$$

$$A + B - C$$

2. Ҳисобланг.

$$\begin{array}{l} (30 + 6) + 40 = \boxed{} \\ 71 - 5 + 4 = \boxed{} \end{array} \quad \begin{array}{l} 56 + (20 - 12) = \boxed{} \\ 82 + 3 = \boxed{} \end{array} \quad \begin{array}{l} (65 + 2) - (26 - 3) = \boxed{} \\ (48 - \boxed{}) - 6 - 6 = \end{array}$$

3. Ифода, тузинг ва уни ечинг.

57 ва 2 нинг йиғиндисига 30 ни қўшинг;
 64 ва 20 нинг айирмасидан 4 ни айиринг;
 72 ва 7 нинг йиғиндисига 16 ва 4 ни
 йиғиндисини қўшинг.

2-қатор

1. Амалларни бажариш тартибини

аниқланг..

$$A - B - C$$

$$A - (B + C)$$

$$(A + O) - (C + B)$$

2. Ҳисобланг.

$$20 + (8 + 40)$$

$$56 - (22 + 8)$$

$$(65 - 5) - (33 - 30)$$

$$70 + 10 - 5$$

$$82 + 3$$

$$(48 + 2) - () =$$

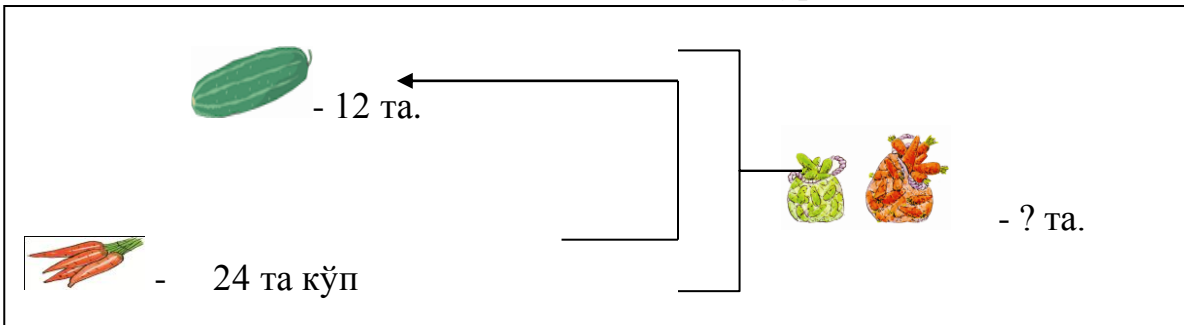
3. Ифода, тузинг ва уни ечинг.

84 ва 2 ни айирмасидан 50 ни айиринг;
 46 ва 40 айирмасидан 6 ни айиринг;
 32 ва 8 ни йиғиндисига 60 ва 30 ни айирма-
 сини қўшинг.

Масала ечиш

1-қатор

1. Расмга кўра масалани ечинг

Масала шартини ёзинг ва ечинг?

2. Қисқа шартни бўйича масала тузинг ва ечинг.

Bir to'pda – 45 m.
 Ikkinchisida – 20 m.
 Ishlatildi – 44 m.
 Qoldi - m ?

2.Таққосланг:

$$3 + 4 \text{ ва } 3 + 3 + 3 + 3 + 3 \quad 2 + 8 \text{ ва } 4 - 4$$

3.Амалларни бажаринг:

$$13 - 6 + 9 \quad 4 + 10 - 8 \quad 2 - 7 - 5$$

4.Масала тузинг ва ечинг. Қутининг массаси 3 кг, қутидаги олманинг массаси қутининг массасидан 21 кг га ортиқ. Қутини олма билан биргаликдаги массасини аниқланг.

5. Масалани ечинг:

24 та қуён бор, унинг 8 таси қора, қолганлари эса оқ рангли. Оқ рангли қуёнлар нечта?

Қатор 2

1.Доиралар сони не•ата? Турли усулларда

Ҳисобланг..

2.Таққосланг:

$$2 + 6 \text{ ва } 3 + 3 + 3 + 3 \quad 3 + 5 \text{ ва } 3 + 4$$

3.Амалларни бажаринг: $18 - 7 - 5$ $2 + 9 - 4$ $3 + 6 - 7$

4.Масала тузинг ва ечинг.

Қутининг массаси 2 кг, қутидаги олманинг массаси қутининг массасидан 18 кг га ортиқ. Қутини олма билан биргаликдаги массасини аниқланг.

5.Масалани ечинг:

12 та қуён бор, унинг 8 таси қора, қолганлари эса оқ рангли. Оқ рангли қуёнлар нечта?

Назорат иши № 3

Қатор

1. Ҳисобланг: $3+3$; $10 : 2$; $2 + 7 - 6$

$$4+5; 12 + 3; 9 - 3 + 5$$

2.Масалани ечинг:

а) Санобар расмчилик тўғарагида 5 дона, уйида эса 2 тага кам атиргул расмини чизди. Санобар нечта расм чизган?

б) Рахмат кеча 3 та олма, бугун эса кечагидан 2 та кўп олма еди. Рахмат бугун нечта олма еган? Икки кунда-чи?

3. Амалларни бажаринг.

$$57 + 6 \quad 80 - 32 \quad 6 + 9 \quad 13 - 9$$

$$66 - 8 \quad 70 - 37 \quad 9 + 6 \quad 14 - 5$$

$$33 - 7 \quad 80 - 43 \quad 8 + 4 \quad 15 - 8$$

Қатор 2

1. Ҳисобланг: $2+7$; $15-3$; $2+8-9$.

$$3+4; 6-2; 8-1+5.$$

2.Масалани ечинг:

а) Санобар расмчилик тўғарагида 10 дона, уйида эса 4 тага кам атиргул расмини чизди. Санобар нечта расм чизган?

б) Рахмат кеча 2 та олма, бугун эса кечагидан 3 та кўп олма еди. Рахмат бугун нечта олма еган? Икки кунда-чи?

3. Амалларни бажаринг.

$47 + 10$	$50 - 30$	$8 + 10$	$11 - 1$
$70 - 9$	$80 - 57$	$7 - 6$	$12 - 5$
$53 - 7$	$90 - 63$	$9 + 4$	$13 - 8$

Назорат иши № 4

Қатор 1

1. Ҳисобланг: $6 \cdot 3 - 10$ $4 + 3 \cdot 5$ $15 - 16 : 4$
2. Таққосланг : $6 \cdot 2$ ва $5 \cdot 2$ $12 : 4$ ва $12 : 3$ $16 : 8$ ва $16 - 8$
3. Амалларни бажаринг.
 $50 - 16 : 2$ $60 : (3 \cdot 2)$ $(93 - 78) : 5$
- 4 Ифоданинг қийматини топинг
 $(34 - 26) : 4$ $3 \cdot 6 : 9$
 $50 - 8 \cdot 2$ $67 + 15 : 3$

Қатор 2

1. Ҳисобланг: $5 + 4 - 3$ $14 + 6 + 9$ $17 - 8 + 2$
2. Таққосланг : $5 + 3$ ва $4 + 3$ $18 - 8$ ва $18 - 8$ $20 + 5$ ва $16 - 4$

4 Ифоданинг қийматини топинг

- $50 - 16 + 2$ $60 - (3 + 2)$ $(50 - 7) - 5$
 $57 - 7 + 2$ $80 + 4 - 2$ $60 - (12 + 9)$

Якуний назорат иши

Қатор 1

1. Ҳисобланг: .
 $6 + 2$ $3 + 4$ $8 - 4$ $23 + 65$
 $5 + 4$ $2 + 8$ $14 + 6$ $74 - 30$
2. Масалан тузинг ва ечинг:
Таққосланг.
 40 ва 70 $52 + 18$ ва $52 + 17$
 61 ва 16 $80 - 20$ ва $80 - 2$
3. Амалларни бажаринг:
 $36 + 7$; $80 - 8$ $72 - 8$; 7 $2 + 9$; $52 - 2$
 $25 + 5$; $100 - 80$ $32 - 8$; $75 + 9$; $72 - 3$

4 .Масала тузинг ва ечинг.

Самад таотил оайтида 14 та расм ишлади. У иккита рангли олёнкада Ҳар бирида 3 тадан ва битта олёнкада оқ-қора рангда расм ишлади. Самад оқ-қора рангда қанча расм ишлаган?

Қатор 2

1. Ҳисобланг. $3 + 5$ $4 + 2$ $6 - 3$ $32 + 46$
 $7 + 2$ $3 + 6$ $19 - 9$ $61 - 20$
2. Таққосланг.

50 ва 30 34 + 6 ва 7 + 34
28 ва 82 60 – 7 ва 70 - 6

3. Амалларни бажаринг:

36 + 7 ; 8 – 80 72 - 8 ; 7 9 + 7 ; 65 – 3
25 + 7 ; 4 – 80 32 - 8 ; 9 + 7; 52 – 5

4 .Масала тузинг ва ечинг.

Самад таотил оайтида 13 та расм ишлади. У иккита рангли олёнкада Ҳар бирида 5 тадан ва битта олёнкада оқ-қора рангда расм ишлади. Самад оқ–қора рангда қанча расм ишлаган?

Назорат иши

1-вариант

Таққосланг:

7 см * 73 м 96 соат * 20 соат
4 мин * 90 с 5 кг * 87 кг

Ҳисобланг:

9 кг + 4 кг
5 м 63 см + 7 м 84 см
3 соат + 6 соат

Амалларни бажаринг:

$54+25-22+(69-48) \square 2$

Масалани ечинг:

Бўйи 6 см ва эни 4 см бўлган тўғри тўртбурчак шаклидаги майдоннинг атрофини ёгтч девор билан ўраш керак. Бунинг учун Ҳар бири 2 см бўлган ёйочдан нечта керак бўлади?

2-вариант

Таққосланг:

6 м * 63 м 56 соат * 24 с
8 м * 42 м 9 м * 86 м

Ҳисобланг:

45 кг + 55 кг
36 дм 4 см + 15 дм 20 см
4 соат + 7 соат

Амалларни бажаринг:

$6+94-56+(56-35) \square 2$

Масалани ечинг: тўғри тўртбурчак шаклидаги майдоннинг бўйи 5 см, эни 3 см. периметрни тўинг?

Фойдаланилган адабиётлар

1. Каримов И.А. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. –

- Т.: Ўзбекистон, 1998. -63 б
2. Каримов И.А. Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида. –Т.: Ўзбекистон, 1995. -269 б.
 3. Каримов И.А. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. – Т.: Шарқ, 1997. – 64 б.
 4. Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш давр талаби. –Т.: Ўзбекистон, 1997. -382 б.
 5. Каримов. И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. – Т.: Ўзбекистон, 1998. - 628 б.
 6. Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. –Т.: Ўзбекистон, 2008. 176 б
 7. Каримов И.А. “Мамлакатни модернизация қилиш ва кучли фуқаролик жамияти барпо этиш – устувор мақсадимиз”. Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг 2010 йил 27 январь куни бўлиб ўтган кўшма мажлисидаги маърузаси. Адолат газетаси. Тошкент, 2010 йил, 29 январь. №4 (761) 1-3 бетлар
 8. “Баркамол авлод йили” давлат дастури. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори. Адолат газетаси. Тошкент, 2010 йил , 29 январь. №4 (761), 1-2 бетлар
 9. Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. –Т.: Ўзбекистон, 1996. - 367 б.
 10. Абдурахмонова Н. Жумаев М.Э. Ахмедов М. Ўқитувчи китоби. –Т.: Турон иқбол. 2007 . 198 б.
 11. Адизов Б.Р. Бошланғич таълимни ижодий ташкил этишининг назарий асослари. Пед. фанл. докт. ... дисс. –Т.: 2003. -280 б.
 12. Адизов Б.Р. Ижодий таълим жараёнига тизимли ёндашув. // Ж. Халқ таълими, 2001, 4-сон. –Б. 102-104.
 13. Аҳмаджонов И.Ғ., Левенберг Л.Ш. III синфда масалалар ечиш. –Т.: Ўқитувчи, 1983. -184 б.
 14. Ахмедов М., Ибрагимов Р., Абдурахмонова М., Жумаев М. Математика / 1-синф учун дарслик. –Т.: Турон иқбол, 2008. -158 б.
 15. Ахмедов М., Мирзаахмедов М. Мантикий фикрлашга ўргатиш (4-синф «Математика» дарслиги асосида) // Ж. Бошланғич таълим, 2004, 2-сон, -Б. 42-45.
 16. Ахмедов М., Мирзаахмедов М. Математика / 4-синф учун дарслик. –Т.: Маърифат-мададкор, 2003. -174 б.
 17. Ахмедов М., Мирзаахмедов М.А. Математика / IV синф ўқитувчи китоби. –Т.: Маърифат-мададкор, 2003. -128 б.
 18. Ахметгалиев А.А. Развитие математической памяти у младшего школьника // Ж. Начальная школа, 2005, № 6, –Б. 66-70.
 19. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. –М.: Просвещение, 1985. -208 б.
 20. Бабанский Ю.К. Ҳозирги замон умумий таълим мактабида ўқитиш методлари. Тошкент, «Ўқитувчи», 1990й.- 230 б.
 21. Бакирова А.Ю. Развитие математического мышления учащихся на осно-

- вы дифференцированного обучения (на материале академических лицеев математического и естественного направлений). Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. –Т.: 2004. -... б
22. Бикбаева Н.У. Математика / 4-синф учун дарслик. –Т.: Ўқитувчи, 2011. - 192 б.
 23. Бикбаева Н.У., Сидельникова Р.И., Адамбекова Г.А. Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси. –Т.: Ўқитувчи, 1996. -512 б.
 24. Бикбаева Н.У., Янгабаева Е. Математика / 2-синф учун дарслик. –Т.: Ўқитувчи, 2011 -208 б.
 25. Бикбаева Н.У., Янгабаева Е. Математика / 3-синф учун дарслик. –Т.: Ўқитувчи, 2010. -208 б.
 26. Бошланғич таълим бўйича янги тахрирдаги давлат таълим стандартлари // Ж. Бошланғич таълим, 2005, 5-сон.
 27. Бошланғич таълим Давлат таълим стандарти ва ўқув дастури // Таълим тараққиёти ахборотномаси, 7-махсус сон. –Т.: Шарқ, 1999. -479 б.
 28. Давлетшин М.Г. Бошланғич таълимнинг психологик омиллари // Халқ таълими тизимида бошланғич синф ўқитувчиларининг янги авлодини тайёрлаш муаммолари. – Т.: ТДПУ. 1996. – Б.132-134
 29. Джанпеисова Г.Э. Формирование элементарных геометрических представлений у детей старшего дошкольного возраста. Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Т.: 2005. -22 б.
 30. Жумаев М.Э. Математика ўқитиш методикасидан практикум. –Т.: Ўқитувчи, 2004. -320 б.
 31. Жумаев М.Э., Тожиева З.Ғ. Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси. –Т.: Фан ва технология, 2005. -312 б.
 32. Жумаев М.Э., Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикасидан лаборатория иашғулотлари. –Т.: Янги аср авлоди, 2006. -255 б.
 33. Жумаев М.Э. ва бош.Математика ўқитиш методикаси. –Т.: Илм-Зиё, 2003. - 226 б.
 34. Жумаев М.Э. Болаларда математик тушунчаларни ривожлантириш назарияси ва методикаси. –Т.: Илм-Зиё, 2011. -223 б.
 35. Жумаев М.Э. Бошланғич синфларда амалий ва лаборатория машғулотларини ташкил этиш. Монография. –Т.: Иқтисод -молия . 2008 . 199 б.
 36. Жумаев М.Э. ва бошқалар. Биринчи синф математика дафтари. –Т.: Турон иқбол., 2007. -64 б.
 37. Жумаев Э.Э. Бошланғич математика назарияси ва методикаси. –Т.: Илм-Зиё, 2010. -319 б.
 38. Жумаев Э.Э. Геометриядан масалалар тўпламию –Т.: Алоқа. 2007 .192 б
 39. Зайниддинова М.А. Оғзаки машқлар системаси орқали бошланғич синф ўқувчиларининг ҳисоблаш малакаларини шакллантириш. Пед. фанл. номз. ... дисс. –Т.: 1996. -123 б.
 40. Зайниддинова М. Табақалаштирилган таълим // Ж. Бошланғич таълим, 2002, 2-сон, -Б. 22-23.
 41. Зокиров И.И. Таълим жараёнига янги педагогик технологияларни татбиқ этишининг назарий-амалий асослари. Пед. фанл. номз. ... дисс. авторефе-

- рати. –Т.: 2005. -23 б.
42. Ибрагимов Р. Бошланғич синф ўқувчилари билиш фаолиятини шакллантиришнинг дидактик асослари. Пед. фанл. докт. ... дисс. –Т.: 2005. -249 б.
 43. Ибрагимов Р. Табақалаштирилган топшириқлар // Ж. Бошланғич таълим, 1999. 3-сон. –Б. 9.
 44. Икромов Дж. Математическая культура школьника. –Т.: Ўқитувчи, 1981. -278 б.
 45. Икромов Ж. Мактаб математика тили (Ўқувчиларда математик тилни шакллантириш). –Т.: Ўқитувчи, 1977. -196 б.
 46. Каримова В.М. Мустақил фикрлаш. – Т.: Шарқ, 2000. – 112 б.
 47. Крутецкий В.А. Психология математических способностей школьников. - М.: Просвещение, 1980.- 352 с.
 48. Мавлонова Р.А. Бошланғич синф ўқитувчиларини тайёрлашдаги узлуксиз таълимнинг долзарб муаммолари // Халқ таълими тизимида бошланғич синф ўқитувчиларининг янги авлодини тайёрлаш муаммолари. – Т.: ТДПУ, 1996. – Б. 4-7.
 49. Нишонава З. Мустақил фикр ривожланганлигининг психологик мезонлари // Ж. Халқ таълими, 2001, 1-сон. –Б. 34-37.
 50. Нишонава З.Т. Мустақил ижодий фикрлашни ривожлантиришнинг психологик асослари. Психолог. фанл. докт. ... дисс. –Т.: 2005. -312 б.
 51. Немов Р.С. Статистический анализ экспериментальных данных и способов наглядного представления результатов. – М.: Просвещение, 1992. – 550 с.
 52. Очилов М., Очилова Н. Ўқитувчи одоби. – Т.: Ўқитувчи, 1997. –136 б
 53. Рубинштейн У.Д. Проблемы общей психологии. –М.: Педагогика, 1976. - 416 б.
 54. Сафарова Р., Рихсиева М. Умумий ўрта таълим мактаблари дарсликларининг янги авлодига қўйиладиган талаблар. –Т.: 2001. -28 б.
 55. Таджиева З.Ғ. Бошланғич синф математика дарсларида тарихий манбалардан фойдаланиш. –Т.: «Узкомцентр», 2003. -24 б.
 56. Таджиева З.Ғ. и др. Методика преподавания начальных классов. –Т.: Иқтисод -молия. 2008. 340с.
 57. Тожиев М. Мактаб таълимининг статистик тадқиқоти математика ўқитиш дидактик моделлари асоси сифатида. Пед. фан. докт. ... дисс. –Т.: 1997. - 337 б.
 58. Эрдниев П.М., Эрдниев Б .П. Теория и методика обучения математике в начальной школе.-М.: Педагогика, 1988.- 208 с
 59. Йўлдошев Ж.Ғ., Усмонов С.А. Педагогик техналогия асослари. – Т.: Ўқитувчи, 2004. – 101 б.
 60. Янгабаева Е. Теория и практика обучения математики младших школьников Узбекистана. Дисс. в виде научн. докл. ... докт. пед. наук. –Т.: 2002. -63 б.
 61. Қосимов Ф.М. Ўқувчи ижодий фаолиятини оширишда мантикий топшириқларнинг роли / Тўпл.: Ўқитишнинг педагогик-психологик асослари: Муаммо ва истиқболлар. –Бухоро: 2002. -197-198 б.

62. Қосимов Ф.М. Бошланғич синф математика дарсларида ижодий топшириқлар устида ишлаш (усулий қўлланма). –Бухоро, 2005. -138 б.
63. Қуронов М. Мактаб маънавияти ва миллий тарбия. – Т.: Фан. 1995. – 118 б.
64. Гаффорова Т., Қурбонов А., Годфри Е. Таълимнинг илғор технологиялари. -Қарши: Насаф, 2003. -112 б.
65. Ғозиев Э. Олий мактаб психологияси. – Т.: Ўқитувчи, 1996. – 184 б.
66. Ғозиев Э., Икромов Ж. Мустақил фикрлашнинг комилликка таъсири // Ж. Халқ таълими, 2001. 4-сон. –Б. 31-37.
67. Ҳайитов А. Информатика ва ҳисоблаш техникаси асосларидан 8-9-синфлар учун дидактик машқлар системаси. Пед. фанл. номз. ... дисс. – Т.: 1996. -155 б.

Интернетдан олинган маълумотлар

Организация учебного процесса

– <http://www.courier.com.ru/top/content/mil .htm/>

1. <http://www.TDPU.uz>.
2. <http://www.Guldu.uz>.
3. <http://www.vak.uz>.
4. <http://www.samdu.uz>.
5. <http://www.ziyonet.uz>.
6. THES. (2006). The Times Higher World University Rankings 2006. Retrieved April 15, 2006, from <http://www.thes.co.uk/worldrankings/>